

Beata Stuchlik-Surowiak

Szkice o zbrodni w kulturze staropolskiej (XV–XVII wiek)

Między faktem, historią a literaturą

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Beata Stuchlik-Surowiak

Profesor Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autorka książek: *„Historiej starych”* czytanie. Człowiek i świat w *„Chronografii albo Dziejopisie żywieckim”* Andrzeja Komonieckiego (Katowice 2020); *Obraz małżeństwa w „antyfeministycznych” utworach Bartosza Paprockiego na tle obyczajowych, religijnych oraz literackich zjawisk XVI i pierwszej połowy XVII wieku* (Katowice 2016); *Od Długosza do Internetu. Rzecz o królowej Jadwidze* (Kraków 2013); *Barokowe epitalamium śląskie. Kobieta, małżeństwo, rodzina* (Katowice 2007), a także kilkudziesięciu artykułów naukowych, w których przybliża zagadnienia związane z literaturą staropolską, historią obyczajów oraz rolą kobiety w kulturze dawnych epok.

**Szkice o zbrodni w kulturze staropolskiej
(XV-XVII wiek)**

Między faktem, historią a literaturą

Beata Stuchlik-Surowiak

**Szkice o zbrodni w kulturze staropolskiej
(XV–XVII wiek)**

Między faktem, historią a literaturą

RECENZJE

Piotr Borek

Dariusz Chemperek

Spis treści

Wstęp	7
Szkic pierwszy. „A jacy to źli ludzie mieszczanie krakowianie”. Sprawa Andrzeja Tęczyńskiego	11
Szkic drugi. „Potwór – kobieta”. Katarzyna Włodkowa Skrzyńska i Barbara Rusinowska – staropolskie zbójniczeki	25
Szkic trzeci. „Pani pana zabiła”? Rzecz o Jakubie Boglewskim, Janie Pieniążku i okrutnej Dorocie . . .	39
Szkic czwarty. „Staropolski Egzorcysta”. Przypadek Grota i Łukasza Słupeckich	53
Szkic piąty. „Jak się kogoś złe słowo uczepli, to i dalej za nim idzie”. Dwie opowieści o Mroczku z Łopuchowa	67
Szkic szósty. „Chocia po trzykroć go ciął, nie mógł go ściąć”. Niefortunny występ lubelskiego kata	79
Szkic siódmy. „Śpiewają tam jeszcze [...] chłopci po wsi pieśń staroświecką o tym”. Krzysztof Szafranec i burzliwe dzieje znamienitego rodu	89
Szkic ósmy. „Szkaradny się uczynek stał w Krakowie”. Zabójstwo Alberta Fantiniego	97
Szkic dziewiąty. „Była to rzecz żałosna bardzo”. Książd Andrzej Czarnkowski i tragiczny koniec sporu o nierządnicę	107

Spis treści

Szkic dziesiąty. „Sprośny swój żywot ukoronował [...] ohydny morderstwem”.	
Erazm Tłokiński Czeczotka – krwawy burmistrz Krakowa	123
Szkic jedenasty. „Osobliwy to był rzeczywiście los tego człowieka”.	
Samuela Zborowskiego żywot niepokorny	137
Szkic dwunasty. „Nazywano go diablem”.	
Stanisław Stadnicki – staropolski okrutnik	157
Szkic trzynasty. „Zapomniał wspólnej wojsku wyświadczyć miłości”.	
Haniebna śmierć hetmana Wincentego Gosiewskiego	177
Szkic czternasty. „Padł trupem pod szablami, niemal w sztuki zrąbany”.	
Perypetie małżeńskie Katarzyny i Mikołaja Ossolińskich	193
Szkic piętnasty. „Był pan bardzo surowy i zły”.	
Stanisław Warszycki – sadysta w kontuszu	203
Zakończenie	219
Bibliografia	221
Indeks osobowy	243
Summary	255
Zusammenfassung	259

Pod datą 1466 Jan Długosz zanotował w swoich *Rocznikach*: „Nie tylko obecny rok, ale i minione lata były u Polaków w jakiś sposób obfitujące we wszelkie zło [...]. Tak wezbrała w tych latach powódź zbrodni, która zdawała się przekraczać wszelkie możliwe granice”¹. Dwieście lat później śląski pastor Adam Gdacjusz, bystry obserwator stosunków społecznych i niestrudzony pogromca ludzkich wad, ubolewał natomiast, iż „nigdy ludzie gorszy nie byli, jako teraz są”². Inne epoki, inna kultura, inna rzeczywistość społeczno-polityczna, a jakże podobne obserwacje...

Dzieje zbrodni są tak długie, jak dzieje ludzkości, a ze wszystkich jej przejawów największy lęk i sprzeciw zawsze budziły przypadki pozbawienia życia drugiego człowieka. Tego rodzaju przestępstwa traktowano jako najcięższe naruszenie praw Boskich oraz ludzkich, zasługujące na potępienie i surową karę³. Dotyczyło to zwłaszcza morderstwa, a więc działania zaplanowanego, którego, w odróżnieniu od przypadkowego nieraz zabójstwa, dokonywano z premedytacją, z zimną krwią i często ze szczególnym okrucieństwem⁴.

Czyny te zakłócały społeczny ład, burzyły poczucie bezpieczeństwa określonej zbiorowości, wykraczały poza rutynę i uporządkowaną codzienność. Nic więc dziwnego, iż często odnotowywano je nie tylko w aktach sądowych, ale także w listach, kronikach i pamiętnikach pisanych w danej epoce. Pamięć o szczególnie głośnych przestępstwach oraz o ich sprawcach i ofiarach, cechuje się jednak długim trwaniem w kulturze, a ślady dawnych zbrodni odnajdujemy nieraz

¹ Jana Długosza *Roczniki* czyli *Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Księga dwunasta: 1462–1480. Przeł. J. Mrukówna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 183.

² A. Gdacjusz: *Dyskurs o grzechach szóstego przykazania Bożego, jakoż to są: cudzołóstwo, wszeczeństwo, nieczystość, nierząd etc., które Pismo zowie „uczynkami ciała”*. W: Idem: *Wybór pism*. Oprac. H. Borek, J. Zaremba. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Wrocław 1969, s. 365.

³ Z. Naworski: *Stosunek do życia ludzkiego w prawie karnym Rzeczypospolitej szlacheckiej (stan normatywny a praktyka)*. „Białostockie Studia Prawnicze” 2013, z. 13, s. 55–66.

⁴ Por. M. Kamler: *Złoczyńcy. Przestępczość w Koronie w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku (w świetle ksiąg sądowych miejskich)*. Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2010, s. 253.

w przekazach znacznie wykraczających poza chronologiczne ramy, w których je popełniono. Historie zabójstw i morderstw utrwalano na przestrzeni wieków w różnych gatunkach prozy, a także w poezji, sztukach teatralnych, legendach, dziełach malarskich, a ostatnimi czasy – w filmach, artykułach internetowych, materiałach związanych z promocją miast i obiektów czy nawet w podkastach.

I właśnie ta obserwacja stała się źródłem powstania niniejszego opracowania. Jego głównym celem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie o wzajemne relacje pomiędzy faktem historycznym, jakim było zabójstwo/morderstwo popełnione w określonym czasie na konkretnej osobie przez danego sprawcę bądź sprawców, a późniejszymi jego śladami odbitymi w rozmaitych tekstach kultury na przestrzeni różnych epok. Im bardziej spektakularny czyn, tym liczniejsze świadectwa jego popełnienia, ale również – co za tym idzie – tym większa rozbieżność szczegółów i wielość interpretacji. Przedmiotem rozprawy jest zatem próba odnalezienia i porównania motywów (literackich, malarskich, filmowych etc.) będących mniej lub bardziej dalekim echem zbrodni, do których doszło w okresie od XV do XVII wieku na obszarze dzisiejszej Polski. Uściślenie to jest konieczne, gdyż nie wszystkie przywołane w tekście zabójstwa/morderstwa zostały popełnione na terytorium wchodzącym w danym momencie dziejowym w obręb Korony Królestwa Polskiego, ale na przykład na XV-wiecznym Mazowszu czy ówczesnych ziemiach państwa krzyżackiego. Poza tak nakreślone ramy wykracza jeden szkic, który dotyczy obszaru dzisiejszej Białorusi, a historycznie odnosi się do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Mord na hetmanie Wincentym Gosiewskim, straconym przez własnych żołnierzy, był czynem bezprecedensowym, mającym duże znaczenie polityczne dla całej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, utrwalonym przez wielu staropolskich pamiętnikarzy. Z tego względu został również opisany w niniejszej książce.

W toku jej powstawania ważnym i fascynującym zadaniem było zestawianie opisów i opinii dotyczących tego samego incydentu zamieszczonych w różnych dziełach o charakterze historiograficznym; tego rodzaju badania pozwalają bowiem wykazać wpływ, jaki na charakter przekazu i stopień jego zgodności z faktem historycznym miały czynniki takie jak: dystans czasowy pomiędzy wydarzeniem a opisem, realia społeczno-polityczne, osobiste sympatie i antypatie kronikarza etc. Kluczowe będzie zatem rozróżnienie pojęć: „fakt historyczny”, „fakt historiograficzny”, „fikcja literacka”⁵.

⁵ Na temat relacji pomiędzy faktem historycznym a faktem historiograficznym zob. D. Dolański: *Potyczki historia z faktami*. „Relacje. Studia z nauk społecznych” 2016, nr 1, s. 99–109.

Wydać się, iż spośród dostępnych źródeł najbliższe temu pierwszemu (który również – z czego należy zdawać sobie sprawę – nie jest „nagim faktem”) są różnego rodzaju dokumenty sądowe, a zatem, w miarę możliwości, będą one wykorzystywane w tej książce. Tym samym poniekąd wpisuje się ona w ważny i coraz chętniej obecnie eksploatowany nurt badań nad wzajemnymi związkami literatury i prawa (na Zachodzie znany jako *law and literature*), a szczególnie w ten jego wymiar, który funkcjonuje pod nazwą *law in literature*. Jego zasadniczym aspektem są rozważania na temat obecności treści prawnych i prawniczych w dziełach literackich⁶. Na gruncie polskim badania te zaowocowały w ostatnich latach, między innymi, kilkoma monografiami zbiorowymi⁷, uwaga badaczy skoncentrowała się w nich jednak przede wszystkim na literaturze współczesnej i XIX-wiecznej, brak natomiast odniesień do kultury staropolskiej. Niniejszy zbiór szkiców lukę tę wypełnia. Należy jednak podkreślić, iż ma on charakter literaturoznawczy, a nie prawniczy, pomija więc wiele szczegółów dotyczących funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, takich jak na przykład dokładny przebieg procesów sądowych czy niuanse systemu kar w poszczególnych epokach. Zapewne byłyby one interesujące dla prawnika, historyk literatury omawia je jednak tylko w takim aspekcie, który służy wyraźniejszemu naświetleniu zasadniczych treści, nie tracąc z pola widzenia materii najważniejszej, jaką jest tekst literacki. Nieprzypadkowo zbiór ten otwiera szkic poświęcony zabójstwu Andrzeja Tęczyńskiego, w którym jako jedno ze źródeł pojawia się wiersz znany chyba wszystkim studentom filologii polskiej i polonistom.

⁶ Pozostałe aspekty to: *law as literature*, *law on literature*, *literature in law*, *literature as law*, *legal literature*. Zob. szerzej: K. Zeidler: *Prawo i literatura. Garść uwag spóźnionych*. W: *Prawo i literatura. Parerga*. Red. J. Kamień, J. Zajadło, K. Zeidler. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019, s. 15–27; J. Kamień: *Prawo i literatura. O pewnym pomysle metodologicznym*. W: *Prawo i literatura. Parerga...*, s. 29–41.

⁷ Zob. m.in.: *Literatura w granicach prawa (XIX–XX wiek)*. Red. K. Budrowska, E. Dąbrowicz, M. Lula. Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, Warszawa 2013; *Prawo i literatura. Szkice*. Red. J. Kuisz, M. Wąsowicz. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015; *Prawo i literatura. Szkice drugie*. Red. J. Kuisz, M. Wąsowicz. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2017; *Literatura i prawo – przegląd zjawiska*. Red. B. Walęciuk-Dejneka. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2017; *Prawo i literatura. Parerga...*; *Prawo i literatura. Antologia*. Red. J. Kuisz, M. Wąsowicz. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2019; *Literatura i prawo – związki i relacje*. Red. B. Walęciuk-Dejneka. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2023.

Bibliografia podmiotowa

- Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438–1523; 1438–1525)*. Edidit B. Ulanowski. „Archiwum Komisji Historycznej” 1891, T. 6.
- Antologia pamiętników polskich XVI wieku*. Red. R. Pollak. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966.
- Borgen K.: *Rocznik głogowski do roku 1493 (Annales Glogovienses bis z. J. 1493)*. Przeł. i oprac. W. Mrozowicz. Towarzystwo Ziemi Głogowskiej, Głogów 2013.
- Brandstaetter R.: *Wojna żaków z panami*. Wydawnictwo Iskry, Warszawa 1954.
- Bużeński S.: [Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego]. T. 1. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Rkps, sygn. 616/I.
- Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*. Oprac. W. Wydra, W.R. Rzepka. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984.
- Chronica gestorum in Europa singularium a Paulo Piasecio, Episcopo Premisliensi, accurate ac fideliter conscripta, ad utilitatem publicam divulgata et typis expressa*. Wyd. Franciszek Cezary, Cracoviae 1645.
- Decjusz J.L.: *Księga o czasach króla Zygmunta*. Przeł. zespół Koła Naukowego Studentów Filologii Klasycznej UW. pod kierunkiem K. Kumanieckiego. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960.
- Dużyk J.: *Listy Romana Brandstaettera do Jana Wiktora z lat 1827–1967*. „Pamiętnik Literacki” 1991, T. 82, nr 1, s. 167–218.
- Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535 przez Bernarda z Rachtamowic Wapowskiego ze świeżo odkrytego współczesnego rękopismu, z języka łacińskiego na ojczysty przetłumaczył, przypisami objaśnił, poczet rzeczy i osób dodał Mikołaj Malinowski*. T. 1–3. Nakładem i czcionkami Teofila Glücksberga, Wilno 1847–1849.
- Fronczek Z.W.: *Z toporem przez wieki. Legendy, podania, sensacje Lubelszczyzny i Podlasia*. Lubelskie Wydawnictwo Literackie, Lublin 2003.

- Gdaczus A.: *Dyskurs o grzechach szóstego przykazania Bożego, jakoż to są: cudzołóstwo, wszeteczeństwo, nieczystość, nierząd etc., które Pismo zowie „uczynkami ciała”*. W: Idem: *Wybór pism*. Oprac. H. Borek, J. Zaremba. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Wrocław 1969, s. 365–391.
- Guzowska M.: *Zagadka czarnego psa. Detektywi z Tajemniczej 5 kontra duchy*. Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa 2022.
- Herbarz polski Kaspra Niesieckiego S. J. powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych*. T. 9. Wyd. J.N. Bobrowicz. Nakładem i drukiem Breitkopfa i Haertela, Lipsk 1842.
- Hetman skreślony piórem Bartosza Paprockiego*. Wyd. K.J. Turowski. Nakład i druk Karola Pollaka, Sanok 1856.
- Historyja panowania Jana Kazimierza z Klimakterów Wespazjana Kochowskiego przez współczesnego tłumacza w skróceniu na język polski przełożona*. Wydana z rękopismu w roku 1840 przez Edwarda Raczyńskiego. T. 2. Nakładem i czcionkami N. Kamińskiego i Spółki, Poznań 1859.
- Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Księga dziesiąta: 1370–1405. Przeł. J. Mrukówna. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981.
- Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Księga dziesiąta, księga jedenasta: 1406–1412. Przeł. J. Mrukówna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Księga jedenasta: 1413–1430. Przeł. J. Mrukówna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Księga dwunasta: 1445–1461. Przeł. J. Mrukówna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. Księga dwunasta: 1462–1480. Przeł. J. Mrukówna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Jana Dymitra Solikowskiego, arcybiskupa lwowskiego, Krótki pamiętnik rzeczy polskich, od zgonu Zygmunta Augusta, zmarłego w Knyszynie 1572 r., w miesiącu lipcu, do roku 1590*. Przeł. W. Syrokomla. Nakładem Bolesława Maurycego Wolffa, Petersburg–Mohylew 1855.
- Jemiółowski M.: *Pamiętnik dzieje polski zawierający (1648–1679)*. Oprac. J. Dziegielewski. Wydawnictwo DiG, Warszawa 2000.
- Joannis Długossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Liber decimus et Liber undecimus: 1406–1412*. Rec. D. Turkowska. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.

- Joannis Długossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Liber duodecimus: 1445–1461.* Rec. D. Turkowska. Polska Akademia Umiejętności, Wydawnictwo Naukowe PWN, Cracoviae 2003.
- Joannis Długossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Liber duodecimus: 1462–1480.* Rec. D. Turkowska. Polska Akademia Umiejętności, Cracoviae 2005.
- Joannis Długossii Catalogus episcoporum Posnaniensium.* In: *Joannis Długossii senioris, canonici Cracoviensis Opera omnia.* Vol. 1. Rec. I. Polkowski, Ż. Pauli. Drukarnia „Czas” Franciszek Kluczycki, Cracoviae 1887.
- Jodoci Ludovici Decii De Sigismundi regis temporibus liber.* Wyd. W. Czermak. Akademia Umiejętności, Kraków 1901.
- Kolberg O.: *Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce.* T. 23: *Kaliskie.* Akademia Umiejętności, Kraków 1890.
- Kolberg O.: *Sandomierskie.* Suplement do tomu 2. Instytut im. Oskara Kolberga, Poznań 2001.
- Komoniecki A.: *Chronografia albo Dziejopis żywiecki.* Wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka. Towarzystwo Miłośników Ziemi Żywieckiej, Żywiec 2005.
- Komuda J.: *Diabeł Łańcucki.* Fabryka Słów, Lublin 2007.
- Konnotata wypadków w domu i w kraju zaszyłych od 1634 do 1689 r., skreślona przez Stanisława Wierzbowskiego, starostę łęczyckiego i barwałdzkiego, chorążego łęczyckiego.* Wyd. J.K. Załuski. Nakładem Księgarni Zagranicznej, Lipsk 1858.
- Korkozowicz K.: *Pod czarcim kopytem.* Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1983.
- Kosiński Ad. Am.: *Miasta, wsi i zamki polskie. Powieści i obrazki.* T. 3. Nakładem i drukiem T. Glücksberga, Wilno 1851.
- Krechowiecki A.: *Starosta zygwulski. Powieść historyczna.* T. 2. Nakładem G. Gebethnera i Spółki, Kraków 1894.
- Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575–1595.* Wyd. H. Barycz. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1930.
- Kronika Pawła Piaseckiego, biskupa przemyskiego. Polski przekład wedle dawnego rękopismu, poprzedzony studium krytycznem nad życiem i pismami autora.* [Przeł. A. Chrząszczewski]. [Oprac. J. Bartoszewicz]. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1870.
- Kronika polska Marcina Bielskiego. Nowo przez Joach. Bielskiego, syna jego wydana.* Wyd. Jakuba Siebeneichera, Kraków 1597.
- Kronika polska Marcina Kromera, biskupa warmińskiego. Ksiąg XXX. Dotąd w trzech językach, a mianowicie łacińskim, polskim i niemieckim wydana, na język polski z łacińskiego*

- przełożona przez Marcina z Błażowa Błażowskiego. Nakład i druk Karola Pollaka, Sanok 1857.
- Kroniki Stanisława Orzechowskiego*. Przeł. Z.A. Włyński. Wyd. K.J. Turowski. Nakład i druk Karola Pollaka, Sanok 1856.
- Księga kryminalna miasta Krakowa z lat 1554–1625*. Oprac. i wyd. W. Uruszczak, M. Mi-kuła, A. Karabowicz. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
- Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza*. T. 2. Wyd. K. W. Wójcicki. [b.n.w.], Warsza-wa 1853.
- Legendy świętokrzyskie*. Oprac. J. Stankiewicz. Krajowa Agencja Wydawnicza, Kra-ków 1988.
- Liske X.: *Cudzoziemcy w Polsce*. L. Naker – U. Werdum – J. Bernoulli – J. E. Biester – J. J. Kausch. Nakładem Gubrynowicza i Schmidta, Lwów 1876.
- List Krzysztofa Zborowskiego do brata swego Samuela*. W: *Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich*. Zebrał Ż. Pauli. Nakładem Jana Millikowskiego, Lwów 1846, s. 37–42.
- Ładnowski A.: *Barbara Rusinowska czyli zbójcy Gór Świętokrzyskich. Dramat historyczny w 5 aktach*. Nakładem i drukiem Wawrzyńca Pisz, Bochnia 1862.
- Łętowski L.: *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*. T. 1–2. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1852.
- Macieja z Miechowa Zapiski kronikarskie 1481–1506*. Przeł. M. Bonenberg, P. Baran. Oprac. J. Mrożkiewicz. Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2015.
- Martini Cromeri De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Wyd. Johann Oporinus, Basileae [1555].
- Nekanda Trepka W.: *Liber generationis plebeanorum („Liber chamorum”)*. Oprac. R. Lesz-czyński. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1995.
- Nowaczyński A.: *Smocze gniazdo albo wybawienie diabła z szlacheckiej opresyi*. Centner-szwer i Spółka, Warszawa 1905.
- Orzelski Ś.: *Bezkrólewia ksiąg ośmioro czyli Dzieje Polski od zgonu Zygmunta Augusta r. 1572 aż do r. 1576*. Przeł. W. Spasowicz. T. 1–3. Nakładem Bolesława Maurycego Wolffa, Petersburg–Mohilew 1856–1858.
- Ossoliński J.: *Pamiętnik*. Oprac. W. Czapliński. Państwowy Instytut Wydawniczy, War-szawa 1976.
- Pach A.: *W siąpawicach dziejowych. Od Samuela Zborowskiego do Juliusza Zborowskiego (1560–1960)*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1983.

- Pamiętniki Samuela i Bogusława Kazimierza Maskiewiczów (wiek XVII)*. Oprac. A. Sajkowski. Red. W. Czapliński. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1961.
- Pani pana zabiła*. Wybór i oprac. K. Wyka. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1974.
- Paprocki B.: *Herby rycerstwa polskiego*. Wyd. K.J. Turowski. Wydawnictwo Biblioteki Polskiej, Kraków 1858.
- Paprocki B.: *Próba cnót dobrych: k temu nauka do obyczajów pościwych i przestroga na rozmaite przypadki, rycerzowi, oraczowi i rzemieślnikowi. Każdy z nich naukę pocieszną stanowi swemu należącą odnieść może. Nowo z łacińskiego języka na polski zebrana przez B. P.* Kraków [b.d.w.].
- Partyka J.: *Skarbnica legend z Doliny Prądnika*. Vivere Barbara Starczewska, [Smar-dzowice] 2020.
- Pasek J.Ch.: *Pamiętniki*. Oprac. R. Pollak. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1984.
- Pieniążek M.: *Niesławny żywot Ossolińskiego – właściciela Rybotycz*. W: Idem: *Legenda przemyskie*. Wydawnictwo Edytor, Rzeszów-Przemyśl 2007, s. 121–124.
- Pieśni ludu polskiego*. Wyd. O. Kolberg. Seria I. Nakładem Wydawcy w Drukarni J. Jaworskiego, Warszawa 1857.
- Pieśń o uwięzionym Samuelu Zborowskim*. W: *Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich*. Zebrał Ż. Pauli. Nakładem Jana Millikowskiego, Lwów 1846, s. 95–96.
- Piotrowski J.: *Dziennik wyprawy Stefana Batorego pod Psków (1581–1582)*. W: *Antologia pamiętników polskich XVI wieku*. Red. R. Pollak. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966, s. 280–351.
- Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606-1608*. T. 2: *Proza*. Wyd. J. Czubek. Akademia Umiejętności, Kraków 1918.
- Poczobut Odlanicki J.W.: *Pamiętnik [1640–1684]*. Oprac. A. Rachuba. Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1987.
- Polska pieśń ludowa*. Oprac. J.S. Bystroń. Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków [1925].
- Protokoły procesu X. Andrzeja Czarnkowskiego z 1549 i 1550 roku*. Wyd. A. Karbowski. W: *Archiwum do dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*. T. 10. Akademia Umiejętności, Kraków 1904, s. 46–69.
- Pszonka J.: *Pamiętnik*. Przeł. B. Machalska. Wyd. i oprac. J. Byliński, W. Kaczorowski. Wydawnictwo Janusz Byliński i Włodzimierz Kaczorowski, Opole 2014.

- Rajnolda Hejdensztejna, sekretarza królewskiego, *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594*. Przeł. M. Gliszczyński. T. 1. Nakładem i drukiem Bolesława Maurycego Wolffa, Petersburg 1857.
- Rajnolda Hejdensztejna, sekretarza królewskiego, *Dzieje Polski od śmierci Zygmunta Augusta do roku 1594*. Przeł. M. Gliszczyński. T. 2. Nakładem i drukiem Bolesława Maurycego Wolffa, Petersburg 1857.
- Rzepnicki F.: *Żywoty biskupów*. W: *Katalogi biskupów poznańskich*. Oprac. J. Wiesiołowski. Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2004, s. 91–174.
- Safjan Z.: *Kancierz*. Wydawnictwa Radia i Telewizji, Warszawa 1987.
- Sarwa A.J.: *Legends i opowieści sandomierskie*. Wydawnictwo Armoryka, Sandomierz 2018.
- Sienkiewicz H.: *Potop*. W: Idem: *Ogniem i mieczem. Potop. Pan Wołodyjowski*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1989, s. 311–780.
- Skarga P.: *O szczęśliwym pomieszkaniu w małżeństwie*. W: Idem: *Kazania na niedziele i święta całego roku [...] przyłączone są do nich kazania o siedmi sakramentach*. Drukarnia Andrzeja Piotrkowczyka, Kraków 1618, s. 835–839.
- Sprawy rodzinno-majątkowe po Przerębskich (Ossolińskich) z lat 1649–1678*. Archiwum Narodowe w Krakowie. Zespół: Archiwum Dzikowskie Tarnowskich, sygn. 29/639/170.
- Stanislai Orichovi Okszi *Annales Polonici ab excessu D. Sigismundi Primi*. Wyd. Georg Förster, [Gdańsk] 1643.
- Stanisławska A.: *Transakcja albo Opisanie całego życia jednej sieroty przez żalosne treny od teje samej pisane roku 1685*. Wyd. I. Kotowa. Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1935.
- Starodawne prawa polskiego pomniki. Z ksiąg rękopiśmiennych dotąd nieużytych, głównie zaś z ksiąg dawnych sądowych ziemskich i grodzkich ziemi krakowskiej wyciągnął i wydał Antoni Zygmunt Helcel*. T. 2. Nakładem Ludwika Helcla, Kraków 1870.
- Starowolski S.: *Kazanie trzecie. O miłości małżeńskiej*. W: Idem: *Arka Testamentu zamykająca w sobie kazania niedzielne całego roku*. Drukarnia Krzysztofa Schedla, Kraków 1648, s. 246–250.
- Starowolski S.: *Żywoty biskupów krakowskich. Piotr Wysz, 32. biskup krakowski*. Przeł. M. Czerenkiewicz. „Terminus” 2010, R. 12, z. 2 (23), s. 161–175.
- Stefana Franciszka z Prószcza Medekszy, sekretarza Jana Kazimierza, sędziego ziemskiego kowieńskiego *Księga pamiętnicza wydarzeń zaszłych na Litwie 1654–1668*. Wyd. W. Seredyński. Akademia Umiejętności, Kraków 1875.
- Strykowski M.: *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi*. T. 2. Oprac. M. Malinowski, I. Daniłowicz. Nakład Gustawa Leona Glücksberga, Warszawa 1846.

- Suentoslai Orzelski *Interregni Poloniae libros 1572–1576*. Edidit E. Kuntze. Akademia Umiejętności, Cracoviae 1917.
- Śmierć Samuela Zborowskiego opisana przez jego krewnych. W: *Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich*. Zebrał Ż. Pauli. Nakładem Jana Millikowskiego, Lwów 1846, s. 83–94.
- Testament kasztelana żarnowskiego Olbrachta Starołęskiego (źródło). W: M. Lubczyński: *Testament kasztelana żarnowskiego Olbrachta Starołęskiego (ze skandalem obyczajowo-kryminalnym w tle)*. „Almanach Historyczny” 2018, T. 20, s. 304–318.
- Werdum U.: *Dziennik podróży 1670–1672*. W: Idem: *Dziennik podróży 1670–1672. Dziennik wyprawy polowej 1671*. Wstęp i oprac. D. Milewski. Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa 2012, s. 21–200.
- Wieczory badeńskie czyli powieści o strachach i upiorach z dołączeniem bajek i innych pism humorystycznych Józefa Maxymiliana hrabi z Tenczyna Ossolińskiego. Nakładem i drukiem Józefa Czecha, Kraków 1852.
- Wieniarski A.: *Przekleństwo w spuściźnie. Obrazek z podań ludu*. W: Jana Jaworskiego *kalendarz astronomiczno-gospodarski na rok zwyczajny 1857*. Nakładem i drukiem Wydawcy, Warszawa 1857, s. 166–169.
- [b. a]: *Więś Danków w województwie kaliskiem, powiecie i obwodzie wieluńskim*. „Pamiętnik Sandomierski. Pismo poświęcone dziejom i literaturze ojczystej” 1829, T. 1, s. 97–107.
- Wollny M.: *Kacper Ryx i król przeklęty*. Wydawnictwo Otwarte, Kraków 2008.
- Wollny M.: *Kacper Ryx i tyran nienawistny*. Wydawnictwo Otwarte, Kraków 2010.
- Wollny M.: *Kacper Ryx*. Wydawnictwo Otwarte, Kraków 2012.
- Wyjątki z *Wieczorów badeńskich J. M. Ossolińskiego, dotąd drukiem nieogłoszonych*. *Historia Łukasza Śłupeckiego za Długoszem*. „Przyjaciel Ludu” 1845, R. 12, nr 6, s. 48.
- Wyjątki z *Wieczorów badeńskich J. M. Ossolińskiego, dotąd drukiem nieogłoszonych (ciąg dalszy)*. „Przyjaciel Ludu” 1845, R. 12, nr 7, s. 55–56.
- Wyjątki z *Wieczorów badeńskich J. M. Ossolińskiego, dotąd drukiem nieogłoszonych (ciąg dalszy)*. „Przyjaciel Ludu” 1845. R. 12, nr 9, s. 71–72.
- Wyjątki z *Wieczorów badeńskich J. M. Ossolińskiego, dotąd drukiem nieogłoszonych (ciąg dalszy)*. „Przyjaciel Ludu” 1845, R. 12, nr 11, s. 87–88.
- Wyjątki z *Wieczorów badeńskich J. M. Ossolińskiego, dotąd drukiem nieogłoszonych (dokończenie)*. „Przyjaciel Ludu” 1845, R. 12, nr 12, s. 94–96.
- Zapiski sądowe województwa sandomierskiego z lat 1395–1444*. Wyd. F. Piekosiński. Akademia Umiejętności, Kraków 1907.

- Zdanie sprawy z nuncjatury w Polsce przez Honorata Visconti, arcybiskupa Larissy, nuncjusza papieża Urbana VIII, podane na ręce kardynała Barberino. W: Relacje nuncjusów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690. T. 2. Biblioteka Polska w Paryżu, Berlin–Poznań 1864, s. 187–272.*
- Zwierciadło nikomu nie pochlebujące przez [...] Wincentego Corwina Gosiewskiego [...] polskiemu narodowi w moskiewskim więzieniu zgotowane. [b.n.w.], Wilno 1665.*
- Żacy krakowscy w r. 1549. Prosta kronika spisana przez J. I. Kraszewskiego. Nakładem Rogosza, Pillera i Gubrynowicza & Schmidta, Lwów–Warszawa 1873.*
- Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, od Wilibalda do Andrzeja Olszowskiego włącznie, opisał Stanisław Bużeński [...], z niewydanego dotąd rękopismu łacińskiego na język polski przełożył Michał Bohusz Szyszko [...]. T. 2. Nakładem Księgarni Rubena Rafałowicza, Wilno 1852.*
- Żywoty biskupów poznańskich przez Jana Długosza kanonika krakowskiego napisane. W: Katalogi biskupów poznańskich. Oprac. J. Wiesiołowski. Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2004, s. 1–36.*

Bibliografia przedmiotowa

- Anusik Z.: *O książętach Wiśniowieckich i czasach, w których żyli: suplement do monografii rodu. „Przegląd Nauk Historycznych” 2009, R. 8, nr 2, s. 149–245.*
- Baranowski B.: *Ludowa tradycja o złym panu Warszawskim. „Łódzkie Studia Etnograficzne” 1964, T. 6, s. 105–116.*
- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M.: *Historia ustroju i prawa polskiego. Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa 2009.*
- Barycz H.: *Fantini Albert. W: Polski słownik biograficzny. T. 6. Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1948, s. 368–369.*
- Barycz H.: *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu. Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1935.*
- Barycz H.: *Wstęp. W: Kronika mieszczanina krakowskiego z lat 1575–1595. Wyd. H. Barycz. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1930, s. III–XVIII.*
- Bauer M.: *Mikołaj Jemiółowski: historyk czy pamiętnikarz? O literackości pamiętnika z czasów wojen drugiej połowy XVII wieku. „Akta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” 2006, nr 8, s. 89–108.*

- Bauer M.: *O funkcjach humoru w pamiętnikach Jakuba Łosia i Jana Władysława Poczebta Odlanickiego*. „Napis” 2008, seria XIV, s. 129–138.
- Bauer M.: *Obraz państwa moskiewskiego i jego mieszkańców w pamiętniku Samuela Maśkiewicza*. „Napis” 2006, seria XII, s. 171–182.
- Bezzubik E.: *Konflikty małżeńskie w Polsce nowożytnej – na podstawie akt separacji i rozwiązań małżeństw z oficjalatów krakowskiego, poznańskiego i wrocławskiego z lat 1597–1697*. W: *Genealogia. Studia i Materiały Historyczne*. T. 17. Red. M. Górny. Wydawnictwo Historyczne, Poznań–Wrocław 2005, s. 7–74.
- Bieniarzówna J.: *Walka chłopów w kasztelanii krakowskiej*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1953.
- Bieńkowski T.: *Wstęp*. W: Decjusz J.L.: *Księga o czasach króla Zygmunta*. Przeł. zespół Koła Naukowego Studentów Filologii Klasycznej U.W. pod kierunkiem K. Kumanieckiego. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1960, s. 5–11.
- Bogucka M.: *Staropolskie obyczaje w XVI–XVII wieku*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1994.
- Boras Z.: *Poczet hetmanów polskich i litewskich*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2008.
- Borek P.: *Joachim Jerlicz – pamiętnikarz XVII-wieczny*. W: *Od strony Kresów: studia i szkice*. Cz. 2. Red. H. Bursztyńska. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2000, s. 5–22.
- Byliński J., Kaczorowski W.: *Posłowie*. W: J. Pszonka: *Pamiętnik*. Przeł. B. Machalska. Wyd. i oprac. J. Byliński, W. Kaczorowski. Wydawnictwo Janusz Byliński i Włodzimierz Kaczorowski, Opole 2014, s. 107–123.
- Byliński J.: *Stadnicki Stanisław*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 41. Instytut Historii PAN, Polska Akademia Umiejętności, Warszawa–Kraków 2002, s. 425–432.
- Chłędowski A.T.: *Odezwa Stanisława Stadnickiego zwanego Diabłem*. „Pamiętnik Lwowski” 1818, T. 1, nr 3, s. 205–210.
- Chrobot A., Pielas J.: *Anna ze Stanisławskich Zbąska, pierwsza polska poetka. Biografia historyczna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2023.
- Chwalba A., Harpula W.: *Zwrotnice dziejów. Alternatywne historie Polski*. Wydawnictwo Literackie, Kraków 2019.
- Czamańska I.: *Wiśniowieccy. Monografia rodu*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2007.
- Czapliński W.: *Dwa sejmy w roku 1652*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1955.

- Czapliński W.: *Piasecki Paweł*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 25. Instytut Historii PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 787–789.
- Czapliński W.: *Wstęp*. W: J. Ossoliński: *Pamiętnik*. Oprac. W. Czapliński. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1976, s. 5–21.
- Czerenkiewicz M.: *Szymon Starowolski, Vitae antistitum Cracoviensium (fragment: Petrus Vissus, episcopus Cracoviensis XXXII)*. „Terminus” 2010, R. 12, z. 2 (23), s. 157–160.
- Czermak W.: *Przedmowa wydawcy*. W: *Jodoci Ludovici Decii De Sigismundi regis temporibus liber*. Wyd. W. Czermak. Akademia Umiejętności, Kraków 1901, s. III–IX.
- Czwojdrak B.: *Kilka uwag o konfederacji Spytka z Melsztyna z 1439 roku*. „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2002, T. 2, s. 197–211.
- Dolański D.: *Potyczki historyka z faktami*. „Relacje. Studia z nauk społecznych” 2016, nr 1, s. 99–109.
- Dubas-Urwanowicz E.: *Mężowie stanu, awanturnicy czy zdrajcy? Dzieje rodu Zborowskich w XVI wieku*. Wydawnictwo DiG, Warszawa 2018.
- Dybek D.: *Przed Bożym Sądem... Prawo z śmiercią, aniołami i niebem, abo Kazanie o Wniebowzięciu Panny Naświętszej Samuela Brzeżewskiego*. „Tematy i Konteksty” 2016, nr 6 (11), s. 178–203.
- Dziuba A.: *Wczesnorenesansowa kronika polsko-lacińska. Z badań nad prozą Bernarda Wapowskiego*. „Roczniki Humanistyczne” 1998, T. 46, z. 3, s. 113–126.
- Gąsiorowski A.: *Itinerarium króla Władysława Jagiełły 1386–1434*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1972.
- Gąsiorowski A.: *Mroczek z Łopuchowa*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 22. Instytut Historii PAN, Warszawa–Kraków 1977, s. 180.
- Głogier Z.: *Encyklopedia staropolska ilustrowana*. T. 3. Druk Piotra Laskauera i S-ki, Warszawa 1902.
- Głogier Z.: *Encyklopedia staropolska ilustrowana*. T. 4. Druk Piotra Laskauera i S-ki, Warszawa 1903.
- Gołaszewski Ł.: *Spory o dziesięciny. Świeccy i duchowni w Knyszynie na przełomie XVI i XVII wieku*. Wydawnictwo Campidoglio, Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, Warszawa 2016.
- Gorzkowski M.: *Jan Matejko. Epoka od r. 1861 do końca życia artysty z dziennika prowadzonego w ciągu lat siedemnastu*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 1993.
- Gorzkowski M.: *Wskazówki do dawniejszego obrazu Jana Matejki „Kazanie Skargi”*. W drucku „Czasu” Fr. Kluczyckiego i Spółki, Kraków 1884.

- Grabarczyk T.: *Na gardle karanie. Kara śmierci w średniowiecznej Polsce*. Wydawnictwo DiG, Warszawa 2008.
- Graff T.: „*Rex iniustus*”? Z dziejów polityki kościelnej Władysława Jagiełły na przykładzie zmian na stolicach biskupich w Krakowie i Poznaniu w 1412 r. W: *Sprawiedliwość – tradycja i współczesność*. Red. P. Nowakowski, J. Smołucha, W. Szymborski. Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, s. 23–36.
- Grodziski S.: *Wstęp*. W: A. Komoniecki: *Chronografia albo Dziejopis żywiecki*. Wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka. Towarzystwo Miłośników Ziemi Żywieckiej, Żywiec 2005, s. XI–XXXIII.
- Grzywa A.: *Jak powstało napiętnowanie i błędne rozumienie chorób psychicznych?* „*Psychiatria*” 2018, T. 15, nr 4, s. 211–219.
- Haftka M.: *Zamki krzyżackie. Dzierżgoń – Przezmark – Sztum*. Wydawnictwo Marpress, Gdańsk 2010.
- Hernas C.: *Barok*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Holewiński M.: *Bastionowy zamek kasztelana Stanisława Warszyckiego w Dankowie. Stan obecny i problematyka konserwatorska*. W: *Fortyfikacje nowożytne w Polsce – badania, realizacje, projekty. Zagospodarowanie do współczesnych funkcji*. Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Toruń 2013, s. 51–83.
- Jawor G.: *Z dziejów opozycji politycznej w średniowiecznej Polsce. Grot i Łukasz ze Słupczy (ok. 1370–1471)*. „*Rocznik Lubelski*” 1985–1986, R. 27–28, s. 7–23.
- Jazowski A.: *Zbójnictwo w świetle dotychczasowych badań i opinii*. W: *Mity i rzeczywistość zbójnictwa na pograniczu polsko-słowackim w historii, literaturze i kulturze*. Red. M. Madejowa, A. Mlekoć, M. Rak. Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Nowy Targ 2007, s. 46–58.
- Jelicz A.: „*Pieśń o zabiciu Andrzeja Tęczyńskiego*” jako pamflet polityczny. „*Prace Polonistyczne*” 1951, seria 9, s. 13–24.
- Jokić I.: *Wielkie i małe improwizacje Adama Mickiewicza*. W: *Polonistyka wobec wyzwań współczesności: V Kongres Polonistyki Zagranicznej, Brzeg–Opole, 10–13 lipca 2012 r. T. 1*. Red. S. Gajda, I. Jokić. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2014, s. 616–624.
- Jopek A.: *W cieniu wielkich mistrzów („Starosta zygwulski” Adama Krechowieckiego)*. „*Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Prace Historycznoliterackie*” 1968, z. 33, s. 155–178.
- Kaczmarzyk I.: *W cieniu mitu. Rzecz o Karolu Goduli*. Muzeum Miejskie im. Maksymiliana Chroboka w Rudzie Śląskiej, Ruda Śląska 2007.

- Kaczorowski W.: *Jan Orzelski (1551-1617), parlamentarzysta i kronikarz*. „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2018, XVI/2, s. 99–114.
- Kaczorowski W.: *Przedstawiciele rodu Orzelskich w elicie poselskiej Rzeczypospolitej w latach 1573–1652*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2020.
- Kaleta P.: *W obronie czci biskupa Piotra Wysza? Zamach Mrocza z Łopuchowa na biskupa Wojciecha Jastrzębca*. „Historia Slavorum Occidentis” 2018, nr 3 (18), s. 27–45.
- Kalisz T.: *Kara pozbawienia wolności na ziemiach polskich od XV do połowy XIX wieku*. „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, T. 120, nr 2, s. 679–694.
- Kamień J.: *Prawo i literatura. O pewnym pomysle metodologicznym*. W: *Prawo i literatura. Parerga*. Red. J. Kamień, J. Zajadło, K. Zeidler. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019, s. 29–42.
- Kamiński A.: *Stany Prus Książęcych wobec rządów brandenburskich w drugiej połowie XVII wieku*. Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn 1995.
- Kamler M.: *Zbójnictwo i rozbój w Beskidach od drugiej połowy XVI do pierwszej połowy XVII wieku*. W: *Spółczesność staropolska*. T. 2: *Spółczesność a przestępczość*. Red. A. Karpiński, I. Dacka-Górzyńska. Wydawnictwo DiG, Warszawa 2009, s. 183–238.
- Kamler M.: *Złoczyńcy. Przestępczość w Koronie w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku (w świetle ksiąg sądowych miejskich)*. Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2010.
- Kantak K.: *Franciszkanie polscy*. T. 1: 1237–1617. Nakładem Prowincji Polskiej oo. Franciszkanów, Kraków 1937.
- Karbowiak A.: *Rozproszenie młodzieży szkolnej krakowskiej w roku 1549*. Drukarnia „Czasu”, Kraków 1900.
- Karcz D.: *Krakowskie dzieje grzechu burmistrza Erazma Czeczotki. Postać rajcy na tle przełomu kulturowego szesnastego wieku*. W: *Poetyki czasu, miejsca i pamięci*. Red. W. Olkusz, B. Szymczak-Maciejczyk. Ośrodek Badawczy Facta Ficta, Wrocław 2020, s. 137–154.
- Karniewicz W.: *Instytucja kary śmierci od starożytności po średniowiecze – wybrane kraje i kodyfikacje*. „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2017, nr 2, s. 67–72.
- Kiersnowski R.: *Życie codzienne na Śląsku w wiekach średnich*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1977.
- Kijak S.: *Piotr Wysz biskup krakowski*. Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, Kraków 1933.
- Kmiotek D.: *Ogrodzieniec*. Wydawnictwo Dikappa, Dąbrowa Górnicza 2009.

- Kobieltus S.: *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*. Wydawnictwo Pax, Warszawa 2002.
- Kobus A.: *Warszycy w dziejach Dankowa (1610-1681)*. W: *Osiem wieków Dankowa nad Liswartą*. Red. T. Grabarczyk, A. Kobus. Gmina Lipie, Lipie 2018, s. 45-58.
- Kochan A.: *Spóźniona groźba. „Wiersz o zabiciu Andrzeja Tęczyńskiego” w świetle poetyki tzw. listu odpowiedniego*. „Pamiętnik Literacki” 2008, R. 109, z. 3, s. 161-172.
- Kocznur J.: *Proces księdza Andrzeja Czarnkowskiego*. „Palestra” 1960, nr 4/9 (33), s. 70-74.
- Kocznur J.: *Proces o zabójstwo Andrzeja Tęczyńskiego*. „Palestra” 1960, nr 7-8 (31-32), s. 42-47.
- Korolko M.: *Z badań nad retorycznością polskich kronik średniowiecznych (ethopoiia – sermocinatio – fikcyjna mowa)*. W: *Literatura i kultura późnego średniowiecza w Polsce*. Red. T. Michałowska. Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 1993, s. 125-139.
- Kosiński J.A.: *Pogrobowiec oświecenia i uczony-prekursor Józef Maksymilian Ossoliński*. „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 1994, z. 5, s. 107-113.
- Kossakowski S.K.: *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich*. T. 2. Nakładem Autora, Warszawa 1860.
- Kosyl I.: *Ideal wodza w „Hetmanie” Bartosza Paprockiego wobec ethosu rycerskiego XVI-wiecznej szlachty polskiej*. W: *Ethos rycerski w kulturze. Tradycje i kontynuacje*. T. 2: *Ethos sarmacki i jego tradycje*. Red. T. Banaś-Korniak, B. Stuchlik-Surowiak, przy udziale M. Komendy. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2017, s. 11-32.
- Koszytła Z.: *Hetman Wincenty Gosiewski ok. 1620-1662*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1974.
- Kowalski P.: *Opętanie i nawiedzenie w kulturze staropolskiej*. „Literatura Ludowa” 2009, nr 3 (53), s. 3-14.
- Kracik J., Rożek M.: *Hultaje, złoczyńcy, wszetecznicze w dawnym Krakowie*. Wydawnictwo Petrus, Kraków 2012.
- Kucharski E.: *„Pani Pana zabiła” jako zabytek średniowiecznej poezji dworskiej*. „Pamiętnik Literacki” 1931, T. 28, nr 1/4, s. 349-376.
- Kucharski E.: *„Pani Pana zabiła” jako zabytek średniowiecznej poezji dworskiej: dokończenie*. „Pamiętnik Literacki” 1931, T. 28, nr 1/4, s. 509-537.
- Kuchowicz Z.: *Człowiek polskiego baroku*. Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1992.
- Kuntze E.: *Przedmowa*. W: *Suentoslai Orzelski Interregni Poloniae libros 1572-1576*. Edidit E. Kuntze. Akademia Umiejętności, Cracoviae 1917, s. I-XLIII.

- Kurtyka J.: *Tęczyńscy. Studium z dziejów polskiej elity możnowładczej w średniowieczu*. Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2017.
- Kutrzeba S.: *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*. Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Lwów–Warszawa–Kraków 1927.
- Kutrzeba S.: *Mężobójstwo w prawie polskim XIV i XV w.* Akademia Umiejętności, Kraków 1907.
- Lichończak-Nurek G.: *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362–1436)*. Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1996.
- Literatura i prawo – przegląd zjawiska*. Red. B. Wałęciuk-Dejneka. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2017.
- Literatura i prawo – związki i relacje*. Red. B. Wałęciuk-Dejneka. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2023.
- Literatura w granicach prawa (XIX–XX wiek)*. Red. K. Budrowska, E. Dąbrowicz, M. Lula. Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, Warszawa 2013.
- Lubczyński M.: *Testament kasztelana żarnowskiego Olbrachta Starołęskiego (ze skandalem obyczajowo-kryminalnym w tle)*. „Almanach Historyczny” 2018, T. 20, s. 299–304.
- Łepkowski J.: *Kalwaria Zebrzydowska i jej okolice pod względem dziejowym i archeologicznym*. Wydawnictwo Dziel Katolickich, Kraków 1850.
- Łopatecki K.: *Uwagi nad „Commentarius brevis rerum Polonicarum a morte Sigismundi Augusti Poloniae Regis” Jana Dymitra Solikowskiego*. W: *Z dziejów staropolskiego pamiętnikarstwa: przekroje i zbliżenia*. Red. P. Borek. Collegium Columbinum, Kraków 2012, s. 91–101.
- Łoziński W.: *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*. T. 1: *Czasy i ludzie*. Nakładem Księgarni Gubrynowicza i Syna, Lwów 1931.
- Łoziński W.: *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*. T. 2: *Wojny prywatne*. Nakładem Księgarni Gubrynowicza i Syna, Lwów 1931.
- Majewski A.: *Pieskowa Skała*. Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1964.
- Malinowska J.: *Kilka uwag o kompozycji Roczników Stanisława Orzechowskiego*. „Roczniki Humanistyczne” 1987, T. 35, z. 3, s. 97–104.
- Małkowska-Holcerowa T.: *Lipowiec, dawny zamek biskupów krakowskich*. Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa 1989.
- Małłek J.: *Reformacja w Polsce i w Prusach w XVI wieku; podobieństwa i różnice*. „Czaszy Nowożytnie. Periodyk poświęcony dziejom polskim i powszechnym od XV do XX wieku” 1997, T. 2, s. 9–15.
- Marszał T.: *Mikołaj Prokopowicz z Szadka, astrolog, astronom, historyk nauki, miłośnik i znawca książki (1489–1564)*. „Biuletyn Szadkowski” 2009, T. 9, s. 5–36.

- Mejor M.: *Średniowieczne demony: Perchta i inne*. „Pamiętnik Literacki” 2020, T. 111, z. 2, s. 7–28.
- Mich S.: *Przyczynek do biografii Wincentego Gosiewskiego*. „Meritum – Rocznik Koła Naukowego Doktorantów-Historyków Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie” 2009, T. 1, s. 7–19.
- Mikołajczyk M.: *Przestępstwo i kara w prawie miast Polski południowej XVI–XVIII wieku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1998.
- Milewski D.: *Wstęp*. W: U. Werdum: *Dziennik podróży 1670–1672. Dziennik wyprawy polowej 1671*. Wstęp i oprac. D. Milewski. Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa 2012, s. 7–20.
- Moniuszko A.: *Prawo sądowe Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI–XVIII w.)*. Zarys wykładu z wyborem źródeł. Wydawnictwo Campidoglio, Warszawa 2017.
- Mońko K.: *Rycerze rabusie w XIV i XV wieku*. Wydawnictwo Petrus, Kraków 2009.
- Mrozowicz W.: *Wstęp*. W: K. Borgen: *Rocznik głogowski do roku 1493 (Annales Glogovienses bis z. J. 1493)*. Przeł. i oprac. W. Mrozowicz. Towarzystwo Ziemi Głogowskiej, Głogów 2013, s. 3–20.
- Mrozowski P.: *Paradoksy sarmatyzmu. Obyczaj – polityka – ikonografia*. „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2022, T. 43, nr 2, s. 137–155.
- Muczkowski J.: *Krwawy burmistrz. Kartka z dziejów mieszczaństwa krakowskiego w XVI wieku*. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1935.
- Myśliński K.: *Czasy walki o samorząd*. W: *Dzieje Lublina. Próba syntezy*. T. 1. Red. J. Dobrzański, J. Kłoczowski, J. Mazurkiewicz. Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1965, s. 57–79.
- Myśliński K.: *Wójt dziedziczny i rada miejska w Lublinie 1317–1504*. Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1962.
- Naworski Z.: *Stosunek do życia ludzkiego w prawie karnym Rzeczypospolitej szlacheckiej (stan normatywny a praktyka)*. „Białostockie Studia Prawnicze” 2013, z. 13, s. 55–66.
- Nowacki J.: *Czarnkowski Andrzej*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 4. Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1938, s. 216–217.
- Nowak-Dłużewski J.: *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Średniowiecze*. Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1963.
- Ochmański W.: *Zbójnictwo góralskie. Z dziejów walki klasowej na wsi góralskiej*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1950.
- Ossowski K.: *Jak przetrwać w przestępczym Krakowie*. Wydawnictwo Astra, Kraków 2019.

- Pacuski K.: *Rogala Jan*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 31. Instytut Historii PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1988–1989, s. 389–391.
- Papée F.: *Ostatnie chwile Diabła Stadnickiego*. „Ateneum. Pismo naukowe i literackie” 1889, T. 3, s. 352–360.
- Papée F.: *Studia i szkice z czasów Kazimierza Jagiellończyka*. Wydawnictwo Gebethnera i Wolffa, Kraków 1907.
- Papée F.: *Zabicie Andrzeja Tęczyńskiego w Krakowie roku 1461. Szkic historyczny*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów 1883.
- Pauli Ż.: *Przedmowa*. W: *Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krysztofa Zborowskich*. Zebrał Ż. Pauli. Nakładem Jana Millikowskiego, Lwów 1846, s. VII–XXXVIII.
- Pelc J.: *Ceny w Krakowie w latach 1369–1600*. Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej, Lwów 1935.
- Pigoń S.: *Hetman Żółkiewski u stóp Samuela Zborowskiego. Z problematyki „Dumy o Hetmanie”*. „Pamiętnik Literacki” 1965, T. 56, nr 1, s. 103–121.
- Piotrowski R.: *Czart w kominie. Motyw ciasnoty i zamknięcia w kontekście demonicznych epifanii*. „Literatura Ludowa” 2009, nr 2 (53), s. 47–53.
- Polska poezja świecka XV wieku*. Oprac. M. Włodarski. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków 1998.
- Poprzęcka M.: *Czas wyobrażony. O sposobach opowiadania w polskim malarstwie XIX wieku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1986.
- Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*. T. 4. Oprac. J. Korytkowski. Nakładem i drukiem J.B. Langiego, Gniezno 1883.
- Prawo i literatura. Antologia*. Red. J. Kuisz, M. Wąsowicz. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2019.
- Prawo i literatura. Szkice*. Red. J. Kuisz, M. Wąsowicz. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015.
- Prawo i literatura. Szkice drugie*. Red. J. Kuisz, M. Wąsowicz. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2017.
- Primke R., Szczerepa M.: *Rycerze-Rabusie ze Śląska i Łużyc*. Wydawnictwo Technol, Kraków 2006.
- Prokop K.R.: *Błogosławiony arcybiskup Radzim-Gaudenty i zagadnienie początków metropolii gnieźnieńskiej w historiografii staropolskiej*. „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2011, nr 96, s. 99–155.
- Przyboś A.: *Gosiewski Wincenty Aleksander*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 8. Instytut Historii PAN, Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–1960, s. 343–347.

- Przyklenk J.: *Staropolska kronika jako gatunek mowy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009.
- Ptaśnik J.: *Obrazki z przeszłości Krakowa*. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Kraków 1902.
- Putek J.: *O zbójnickich zamkach, heretyckich zborach i oświęcimskiej Jerozolimie. Szkice z dziejów pogranicza śląsko-polskiego*. [b.n.w.] Kraków 1938.
- Rachuba A.: *Wincenty Korwin Gosiewski herbu Korwin (zm. 1662) hetman polny. W: Poczet hetmanów Rzeczypospolitej. Hetmani litewscy*. Red. M. Nagielski. Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2006, s. 136–147.
- Rachuba A.: *Wstęp*. W: J. W. Poczebut Odlanicki: *Pamiętnik [1640–1684]*. Oprac. A. Rachuba. Wydawnictwo Czytelnik, Warszawa 1987, s. 11–99.
- Rachuba A.: *Zabójstwo Wincentego Gosiewskiego i jego polityczne następstwa*. „Przegląd Historyczny” 1980, T. 71, nr 4, s. 705–725.
- Radoń S.: *Opętanie i egzorcyzm w świetle badań antropologicznych i neurologicznych*. „Studia Religiołoga” 2014, nr 47 (2), s. 105–123.
- Rafacz J.: *Dawne polskie prawo karne*. Wydawnictwo Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1932.
- Rawicz-Witanowski M.: *Monografia Łęczycy*. Nakładem Autora w Drukarni „Czasu” Fr. Kluczyckiego i Spółki, Kraków 1898.
- Rosa W.: *Przestępstwa z użyciem przemocy w świetle akt sądów kryminalnych wybranych miast dawnego województwa krakowskiego od połowy XVI do XVIII wieku*. Oficyna Wydawnicza KAAFM, Kraków 2023.
- Rott D.: *Kobieta z przemalowanego portretu. Opowieść o Annie Zbąskiej ze Stanisławskich i jej Transakcji albo Opisanie całego życia jednej sieroty [...]*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2004.
- Rymkiewicz J.M.: *Samuel Zborowski*. Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2010.
- Rzanna-Szczepaniak E.: *Metoda realizmu socjalistycznego w operze „Bunt żaków” Tadeusza Szelińskiego*. „Edukacja Muzyczna” 2018, z. 13, s. 67–95.
- Salmonowicz S.: *Samuel Zborowski*. W: S. Salmonowicz, J. Szwaja, S. Waltoś: *Pitaval krakowski*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2010, s. 105–146.
- Salmonowicz S.: *Spór kanonika Czarnkowskiego z żakami*. W: S. Salmonowicz, J. Szwaja, S. Waltoś: *Pitaval krakowski*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2010, s. 65–80.
- Salmonowicz S.: *Ścięcie magistra Franciszka Wolskiego*. W: S. Salmonowicz, J. Szwaja, S. Waltoś: *Pitaval krakowski*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2010, s. 91–104.

- Salmonowicz S.: *Wprowadzenie*. W: S. Salmonowicz, J. Szwaja, S. Waltoś: *Pitaval krakowski*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2010, s. 11–30.
- Sawicki M.: *Zabójstwo Wincentego Aleksandra Gosiewskiego w relacjach dyplomatów francuskich*. „Almanach Historyczny” 2020, T. 22, s. 69–91.
- Seredyński W.: *Wstęp*. W: *Stefana Franciszka z Prószcza Medekszy, sekretarza Jana Kazimierza, sędziego ziemskiego kowieńskiego Księga pamiętnicza wydarzeń zaszłych na Litwie 1654–1668*. Wyd. W. Seredyński. Akademia Umiejętności, Kraków 1875, s. V–XX.
- Sikora F.: *Ossoliński Jan*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 24. Instytut Historii PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 400–401.
- Sikora F.: *Pieniążek Jan*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 26. Instytut Historii PAN, Kraków–Wrocław 1981, s. 90–92.
- Sikorski J.: *Bohaterowie Grunwaldu*. Wydawnictwo Littera, Olsztyn 2010.
- Skarbak Kruszevska S.: *Sprawa śmierci Wincentego Korwin Gosiewskiego podskarbiego wielkiego i hetmana polnego litewskiego*. W: *Księga Pamiątkowa Koła Historyków Słuchaczy Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1923–1933*. Wydawnictwo Zrzeszenia Kół Naukowych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1933, s. 82–94.
- Skowroński Ł.: *Zapomniany epizod z literackich dziejów motywu Samuela Zborowskiego. Postać banity w „Zamku krakowskim” Henryka Rzewuskiego*. W: *Świat z tajemnic wypowiedzany... Studia o „Samuelu Zborowskim” Juliusza Słowackiego*. Red. M. Kalinowska, J. Skuczyński, M. Bizior. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2006, s. 137–149.
- Smółucha J.: *Bernard Wapowski – kontynuator Jana Długosza i ojciec polskiej kartografii*. W: *Krakowskie środowisko historyczne XV–XX w. Ludzie – idee – dzieła*. Red. T. Gąsowski, J. Smółucha. Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, Kraków 2018, s. 183–194.
- Sperka J.: *Szafrancowie herbu Stary Koń. Z dziejów kariery i awansu w późnośredniowiecznej Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2001.
- Sperka J.: *Wojciech Jastrzębiec – faworyt króla Władysława Jagiełły*. W: *Wojciech Jastrzębiec – w służbie monarchii i Kościoła*. Red. B. Czwojdrak, F. Kiryk, J. Sperka. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018, s. 19–37.
- Sroka S. A.: *Skrzyński Włodek*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 38. Instytut Historii PAN, Warszawa–Kraków 1997–1998, s. 472–473.
- Stolarczyk T.: *Polskie diabły szlacheckie. Aspekt historyczny*. W: *Diabeł Boruta w dawnej kulturze polskiej*. Red. M. Wichowa. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź–Płock 2021, s. 109–130.

- Stopka K.: *De disordine et disoboedientia. Nieobyczajność studencka na Uniwersytecie Krakowskim w dawnych wiekach*. „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2007, nr 95, s. 14–19.
- Stuchlik-Surowiak B.: „Historiej starych” czytanie. Człowiek i świat w „Chronografii albo Dziejopisie żywieckim” Andrzeja Komonieckiego. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020.
- Stuchlik-Surowiak B.: „Wio Bury do góry”. Tajniki zbójckiego rzemiosła w „Chronografii albo Dziejopisie żywieckim” Andrzeja Komonieckiego. W: *Staropolskie teksty i konteksty*. T. 8: Tom jubileuszowy, poświęcony pracy twórczej i organizacyjnej Profesora Jana Malickiego w siedemdziesiątą rocznicę Jego urodzin. Red. T. Banaś-Korniak, B. Stuchlik-Surowiak, D. Rott, J. Kwosek. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2018, s. 235–248.
- Stuchlik-Surowiak B.: *About Women who „Busied Themselves with Brigandage”: Katarzyna Włodkowa Skrzyńska and Barbara Rusinowska, Forgotten Lady Robbers from the 15th Century*. „Perspektywy Kultury” 2020, nr 1 (28), s. 167–179.
- Stuchlik-Surowiak B.: *Obraz małżeństwa w „antyfeministycznych” utworach Bartosza Paprockiego na tle obyczajowych, religijnych oraz literackich zjawisk XVI i pierwszej połowy XVII wieku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2016.
- Studnicki G.: *Barwałd. Zarys dziejów*. Wydawnictwo Grafikon, Wadowice 1994.
- Szczotka S.: *Materiały do dziejów zbójnictwa góralskiego z lat 1589–1782*. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Lublin 1952.
- Szymański J.: *Nauki pomocnicze historii*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Tazbir J.: *Ulrich von Werdum i jego dziennik podróży*. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 2003, T. 97, s. 159–166.
- Ujma M.: *Samuel Zborowski i jego czasy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2018.
- Urban W.: *Korniakt Karol Franciszek*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. 14. Instytut Historii PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków 1968–1969, s. 82.
- Wagner A.: *Kary cielesne oraz kary na czci w systemie kar prawa magdeburskiego na przykładzie miast Polski Południowej w XVI–XVIII wieku*. „Prawnik” 2013, nr 1/29, s. 47–59.
- Walecki W.: *Nad „Wierszem o zamordowaniu Andrzeja Tęczyńskiego”*. „Przegląd Humanistyczny” 1986, R. 30, nr 7/8, s. 175–179.
- Waltoś S.: *Proces przeciwko miastu*. W: S. Salmonowicz, J. Szwaja, S. Waltoś: *Pitaval krakowski*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków 2010, s. 41–64.

- Wiesiołowski J.: *Wstęp*. W: *Katalogi biskupów poznańskich*. Oprac. J. Wiesiołowski. Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2004, s. V–XIX.
- Wilk-Woś Z.: *Tomasz z Uniejowa i środowisko uniejowskich „litterati” w późnym średniowieczu*. „Biuletyn Uniejowski” 2018, T. 7, s. 5–15.
- Wilkoś J.: „Wyjście żaków z Krakowa w roku 1549” – uwagi na marginesie dzieła Jana Matejki. „Opuscula Musealia” 2015, nr 23, s. 213–229.
- Włodarski Ł.: *Wyrok biskupa płockiego Pawła Giżyckiego w sporze pomiędzy Ninogńiem Kryskim a Bogusławem, plebanem w Drobinie*. „Studia z Dziejów Średniowiecza” 2017, nr 21, s. 244–249.
- Włodarski M.: *Ars moriendi w literaturze polskiej XV i XVI w.* Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 1987.
- Wojciechowska B.: *Od Godów do świętej Łucji. Obrzędy doroczne w Polsce późnego średniowiecza*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 2000.
- Wojciechowska B.: *Pamięć o zmarłych w tradycyjnej kulturze polskiego średniowiecza*. „Saeculum Christianum” 2014, T. 21, s. 42–50.
- Wroniszewski J.: *Ród Rawiczów. Warszowice i Grotowice*. Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 1992.
- Wyczański A.: *Uniwersytet Krakowski w czasach złotego wieku*. W: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*. T. 1. Red. K. Lepszy. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków 1964, s. 221–252.
- Zabierowski S.: *Samuel Zborowski jako motyw literacki*. „Pamiętnik Literacki” 1930, nr 27/1/4, s. 400–423.
- Zajac J.: *Ballady o „pani, co zabiła pana” w kontekście kryminologii i kryminału. (Od Mickiewicza do Gałczyńskiego)*. W: *Od oświecenia ku romantyzmowi i dalej... Autorzy – dzieła – czytelnicy*. Cz. 5. Red. M. Piechota, J. Ryba, M. Janoszka. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2014, s. 283–313.
- Zaremska H.: *Niegodne rzemiosło. Kat w społeczeństwie Polski XIV–XVI w.* Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986.
- Zeidler K.: *Prawo i literatura. Garść uwag spóźnionych*. W: *Prawo i literatura. Parerga*. Red. J. Kamień, J. Zajadło, K. Zeidler. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019, s. 15–28.
- Zieliński W.K.: *Monografia Lublina*. T. 1: *Dzieje miasta Lublina*. Druk J. Herszenhorna i M. Sznajdermessa, Lublin 1878.
- Ziomek J.: *Renesans*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.

Żerek-Kleszcz H.: *Majątności Warszuckich w świetle ugody z 1699 roku*. W: *Osiem wieków Dankowa nad Liswartą*. Red. T. Grabarczyk, A. Kobus. Gmina Lipie, Lipie 2018, s. 59–74.

Netografia

- Borejza T.: *Borgia z Krakowa*. <https://wiadomosci.onet.pl/krakow/borgia-z-krakowa/ohnbq36> [data dostępu: 6.03.2023].
- Borejza T.: *Kraków miał burmistrza, który organizował orgie, kradł i mordował*. <https://krowoderska.pl/krakow-mial-burmistrza-ktory-organizowal-orgie-kradl-i-mordowal/> [data dostępu: 6.03.2023].
- Stachnik P.: *Zbrodnia w klasztorze franciszkanów*. „Dziennik Polski” z dnia 23.08.2011 <https://dziennikpolski24.pl/zbrodnia-w-klasztorze-franciszkanow/ar/30943230> [data dostępu: 11.01.2022].
- Węglowski A.: *Sprawa szlachcica Słupeckiego, czyli staropolski „Egzorcysta”*. <https://przekroj.org/swiat-ludzie/sprawa-szlachcica-slupeckiego-czyli-staropolski-egzorcysta/> [data dostępu: 13.07.2022].
- <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%C4%01932%C2%02Cnaukowcy-badali-zamek-diabla-warszuckiego.html> [data dostępu: 10.03.2024].
- <https://niewidzialnypark.pl/opowiesci-przesileniowe/opowiesc-ii-6-ikon-turnickiego> [data dostępu: 17.01.2024].
- <https://palacczecotka.pl/> [data dostępu: 6.03.2023].
- <https://teatrnn.pl/instrukcja/tajemniczy-lublin/> [data dostępu: 30.08.2022].
- <https://tychy.naszemiasto.pl/diabel-lancucki-na-xv-tyskich-dniach-literatury-spotkanie-z/ar/c13-8490013> [data dostępu: 17.08.2023].
- <https://www.bankier.pl/> [data dostępu: 4.05.2023].
- <https://www.dziennikwschodni.pl/lublin/nowy-znak-na-starym-miescie-w-lublinie-mozesz-byc-zaskoczony,n1000218741.html> [data dostępu: 30.08.2022].
- <https://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=124829> [data dostępu: 4.05.2023].
- <https://www.przemyskiehistorie.pl/klucz-rybotycki> [data dostępu: 17.01.2024].
- <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2FF5B2B9> [data dostępu: 19.10.2023].
- <https://www.wojsko-polskie.pl/20bz/patron/> [data dostępu: 19.10.2023].
- <https://www.youtube.com/watch?v=-gi-i58scSk> [data dostępu: 6.03.2023].
- <https://www.youtube.com/watch?v=H9swJwrq2tY> [data dostępu: 17.08.2023].
- <https://www.zamki.pl/?idzamku=rybotyczne> [data dostępu: 17.01.2024].

Indeks osobowy

A

Andruszkiewicz Jan 152
Andrzej, św. 104
Anna, księżna mazowiecka 101
Anna, św. 111, 127, 128, 133, 135
Anusik Zbigniew 206, 228

B

Babczyński Jan Wojciech 199
Banaś-Korniak Teresa 26, 146, 233, 239
Baranowski Bohdan 204, 211, 215, 228
Baranowski Mikołaj 129
Bardach Juliusz 40, 228
Bartoszewicz Julian 142, 162, 223
Barycz Henryk 98, 99, 103, 104, 125, 128, 223, 228
Bauer Marcin 171, 183, 184, 228, 229
Bełza Marcin 23
Bełza Władysław 174
Bełżecka (Bełzecka) Teodora (Jadwiga?) 205–207
Ber Ryszard 154
Bernoulli Jan 224
Bielowski August 184
Bielski Joachim 20, 28, 29, 31, 34, 43, 46, 61, 73, 74, 85, 92, 95, 96, 99, 100–103, 113–116, 132, 141, 145, 157, 223
Bielski Marcin 20, 28, 29, 31, 34, 43, 46, 61, 73, 74, 85, 92, 95, 96, 99, 100–103, 113–116, 132, 141, 145, 157, 223
Bieniarzówna Janina 204, 229
Bieńkowski Tadeusz 97, 229
Biester Jan Eryk 224
Bizior Magdalena 151, 238
Błażowski Marcin z Błażowa 19, 92, 224
Bobrowicz Jan Nepomucen 205, 222
Boglewska Dorota 39, 40, 41, 43, 45–51
Boglewski Jakub 39, 42, 44–48, 81
Bogucka Maria 173, 203, 229
Bohusz Szyszko Michał 46, 75, 228
Bona Sforza, królowa 127, 160
Boras Zygmunt 177, 229
Borejza Tomasz 133, 134, 241
Borek Henryk 7, 222
Borek Piotr 142, 188, 229, 234
Borgenii Kaspar 26, 27, 31, 221, 235
Borgia Cesare 123, 133, 134, 241
Brandstaetter Roman 119, 120, 221
Brygida, św. 82, 83
Brzeżewski Samuel 213, 230
Budrowska Kamila 9, 234
Bursztyńska Halina 188, 229
Bużeński Stanisław 46, 75, 221
Byliński Janusz 157, 158, 160, 161, 164–166, 169, 170, 172, 225, 229
Bystroń Jan Stanisław 49, 225

C

- Centnerszwer Gabriel 174, 224
 Cezary Franciszek 142, 221
 Chłędowski Adam Tomasz 162, 229
 Chodorowski Wacław 125
 Chrobok Maksymilian 216, 231
 Chrobot Agata 206, 229
 Chrzęszczewski Antoni 142, 162, 223
 Chwalba Andrzej 139, 140, 145, 148, 149, 151, 229
 Ciechańska Helena 199
 Cjanowska Julianna 108, 109, 117
 Czamańska Ilona 207, 229
 Czapliński Władysław 142, 172, 179, 224, 225, 229, 230
 Czarniecki Stefan 188
 Czarnkowski Andrzej 107-120, 225, 233, 235, 237
 Czech Józef 61, 62, 227
 Czeczotka Erazm (Rozmus) 123-130, 132-136, 138, 153, 220, 232
 Czerenkiewicz Michał 74, 226, 230
 Czermak Wiktor 97, 223, 230
 Czubek Jan 164, 225
 Czwojdrak Bożena 54, 71, 230, 238

D

- Dacka-Górzyńska Iwona 25, 232
 Daniłowicz Ignacy 145, 226
 Dąbrowicz Elżbieta 9, 234
 Decjusz Justus Ludwik 97-100, 102, 103, 221, 223, 229
 Dembiński Ryszard 176
 Długosz Jan 7, 11, 13, 14-16, 18-21, 23, 24, 27-30, 39-50, 53, 54-77, 80-86, 90, 91, 102, 222, 223, 227, 228, 238

- Dobrzański Jan 83, 235
 Dolański Dariusz 8, 230
 Dołgorukij Jurij 180, 181
 Dubas-Urwanowicz Ewa 138, 146-149, 230
 Duns Szkot Jan 98
 Dużyk Józef 119, 221
 Dwornicka Irena 29, 101, 114, 211, 223, 231
 Dybek Dariusz 213, 230
 Dzierkowski Józef 151
 Dzięgielewski Jan 184, 222
 Dziuba Agnieszka 18, 230

E

- Elżbieta Rakuszanka, królowa 12, 23
 Enczwyer Konrad 92
 d'Enghien Henryk Juliusz 182

F

- Fantini Albert (Wojciech) 97-99, 101, 103, 104, 228
 Felsztyński Jakub 85
 Flores Juan de 123
 Franciszek, św. 103
 Friedkin William 64
 Fronczek Zbigniew Włodzimierz 174, 221

G

- Gajda Stanisław 152, 231
 Gałczyński konstanty Ildefons 51, 240
 Gałka Jędrzej 91
 Garnkowski Stanisław 127
 Gąsiorowski Antoni 73, 75, 230

- Gąsowski Tomasz 18, 238
 Gdacjusz Adam 7, 222
 Gebethner Gustaw 11, 40, 71, 174, 223, 232, 236, 237
 Giebułtowska Anna z Bąkowca 194
 Gliszczyński Michał 141, 146, 160, 226
 Gloger Zygmunt 47–49, 84, 230
 Glücksberg Gustaw Leon 145, 226
 Glücksberg Teofil 18, 60, 73, 85, 214, 221, 223
 Głowicz Hers Piotr 22
 Godula Karol 216, 231
 Goetl Ferdynand 152
 Gołaszewski Łukasz 61, 230
 Gorzkowski Marian 120, 121, 173, 230
 Gosiewska Magdalena 181
 Gosiewski Jerzy 192
 Gosiewski Wincenty Aleksander 8, 177–192, 228, 233, 235–238
 Goworek z Dwikóz 53, 54
 Górka Andrzej 143
 Górska Marianna 196
 Grabarczyk Tadeusz 31, 32, 40, 41, 79, 80, 82, 83, 87, 205, 231, 233, 241
 Grabia Mikołaj 109
 Graff Tomasz 71, 231
 Grodziski Stanisław 29, 101, 114, 211, 223, 231
 Grotówna Anna 196
 Gruszczyński Jan 42
 Grzebski Jan 111
 Grzegorz z Wronca 89
 Grzywa Anna 58, 231
 Gubrynowicz Władysław Ludwik 117, 157, 193, 206, 224, 228, 234
 Guzowska Marta 217, 222
- H**
 Haftka Mieczysław 67, 231
 Haller Stefan 125
 Harpula Wojciech 134, 140, 145, 148, 149, 151, 229
 Heidenstein Reinhold 139–141, 143, 145, 146, 149, 153, 154, 160, 226
 Helcel Antoni Zygmunt 17, 226
 Helcel Ludwik 17, 226
 Hen Józef 176
 Henryk Walezy, król 138, 139, 143–146, 153
 Herburt Szczęsny 107
 Hernas Czesław 171, 185, 231
 Herszenhorn Jakub 86, 240
 Hincza z Rogowa 44, 126
 Hoffmanowa Klementyna 151
 Holewiński Mirosław 204–207, 231
 Hozjusz Stanisław 115
- J**
 Jakub z Dębna 93–95
 Jakub z Sienna 13
 Jakubowski Franciszek 151
 Jan Kazimierz, król 178–180, 185–190, 222, 226
 Jan z Malborka 99
 Jan z Pienian 108
 Janoszka Maria 51, 240
 Jasiński Krzysztof 154
 Jaskier Mikołaj 127
 Jastrzębiec Wojciech 70–73, 75, 76, 232, 234, 238
 Jawor Grzegorz 54, 57, 58, 231
 Jaworski Jan 47, 215, 225, 227
 Jazłowiecki Hieronim 163, 164, 176
 Jazowski Andrzej 25, 231

- Jelicz Antonina 11, 16, 17, 21, 231
 Jemiołowski Mikołaj 183–185, 187, 190, 191, 222, 228
 Jerlicz Joachim 188, 189, 193, 198–200, 224, 229
 Jerzy z Pienian 108
 Jokiel Irena 152, 231
 Jopek Antoni 174, 231
 Jordanowa Anna z Sieniawskich 147
 Jurewicz Maciej 176
- K**
- Kaczmarzyk Izabela 216, 231
 Kaczorowski Włodzimierz 138, 158, 169, 225, 229, 232
 Kaleta Przemysław 70, 72, 76, 77, 232
 Kalinowska Maria 151, 238
 Kalisz Tomasz 44, 45, 232
 Kamień Joanna 9, 232, 240
 Kamieński Andrzej 180, 232
 Kamieński Napoleon 185, 222
 Kamler Marcin 7, 25, 199, 219, 232
 Kantak Kamil 103–105, 232
 Karabowicz Anna 130, 224
 Karbowski Antoni 108–113, 225, 232
 Karcz Dominik 124, 126–129, 133, 232
 Karliński Kasper 160, 173, 174
 Karnacewicz Wiktor 79, 232
 Karol Gustaw, król 179
 Karpiński Andrzej 25, 232
 Karpiński Światopełk 51
 Kasprowicz Jan 51
 Kausch Jan Józef 224
 Kazimierski Jan 56, 57, 59, 62–66
 Kazimierz IV Jagiellończyk, król 11, 12, 21, 28, 93, 94, 236
 Kazimierz Wielki, król 22
 Kesinger Waltko 17
 Kętrzyński Wojciech 180, 232
 Kiersnowski Ryszard 26, 33, 232
 Kijak Stanisław 71, 76, 232
 Kiryk Feliks 71, 238
 Klemens, płatnerz 12, 14, 15, 17–19, 21
 Kluczycki Franciszek 42, 72, 173, 223, 230, 237
 Kłoczowski Jerzy 83, 235
 Kmicic Samuel 181
 Kmiotek Dariusz 217, 232
 Kobielus Stanisław 217, 233
 Kobus Andrzej 205–207, 233, 241
 Kochan Anna 11, 14–17, 20, 21, 233
 Kochowski Wespazjan 185–188, 222
 Kocznur Jan 11, 15, 22, 23, 107, 108, 233
 Kolberg Oskar 47, 48, 64, 215, 223, 225
 Komenda Magdalena 146, 233
 Komoniecki Andrzej 26, 29–31, 34, 100, 101, 114, 116, 211, 212, 223, 231, 239
 Komorowski Piotr 29
 Komuda Jacek 154, 175, 176, 223
 Konarski Jan 99
 Konopacka Magdalena 178
 Kopańska Magdalena 206–208
 Korkozowicz Kazimierz 175, 223
 Korniański Karol Franciszek 195, 200, 239
 Korniański Konstanty 161, 174, 176
 Korolko Mirosław 58, 233
 Korytkowski Jan 186, 236
 Kosiński Adam Amilkar 214, 215, 223
 Kosiński Józef Adam 61, 233
 Kossakowski Stanisław Kazimierz 194, 233
 Kostczyńska Zofia ze Sprowy 158

- Kosyl Izabela 146, 233
 Kosztyła Zygmunt 178, 181, 182, 191, 233
 Kotowa Ida 205, 226
 Kotowski Konstanty 182, 191
 Kowalski Piotr 56, 223
 Kracik Jan 79, 223
 Kraszewski Józef Ignacy 117, 118, 152, 228
 Krechowiecki Adam 174, 175, 223, 231
 Kridlar Mikołaj 15
 Kroata (Karwat, Chorwat) Janusz 139, 140, 141
 Kromer Marcin 19, 20, 92, 95, 223, 224
 Krupkówna Barbara 127
 Kryski Ninogniew 46, 240
 Kucharski Eugeniusz 49, 50, 233
 Kuchowicz Zbigniew 203, 204, 233
 Kuisz Jarosław 9, 236
 Kumaniecki Kazimierz 97, 221, 229
 Kuntze Edward 138, 139, 227, 233
 Kurtyka Janusz 12, 13, 16, 43, 234
 Kutrzeba Stanisław 40, 69, 81, 234
 Kwosek Jacek 26, 239
- L**
- Landman Stanisław 92
 Lang Konrad 23
 Lange Jan Bernard 186, 236
 Laskauer Piotr 48, 84, 230
 Leimiter Stanisław 23
 Lelewel Joachim 152
 Lenartowicz Teofil 51
 Leon X, papież 101
 Lepszy Kazimierz 113, 240
 Leszczyński Rafał 170, 224
 Leśnodorski Bogusław 40, 228
- Lettner Gustaw 152
 Lichończak-Nurek Grażyna 71, 76, 234
 Liske Ksawery 204, 224
 Lubczyński Mariusz 194, 196, 198, 227, 234
 Ludwik Węgierski, król 65, 89
 Lula Marcin 9, 234
 Lutek Jan z Brzezia, biskup 44
 Luther z Brunszwiku 67
 Lutnistka Jan 130
- Ł**
- Ładnowski Aleksander 35, 37, 224
 Łaski Jan 36, 98, 101, 103, 104
 Łepkowski Józef 32, 61, 234
 Łętowski Ludwik 75, 102, 103, 151, 224
 Łopatecki Karol 142, 234
 Łoziński Władysław 157–172, 193–196, 199–202, 206, 208, 234
 Łukasz ze Słupcy, zob. Słupecki Łukasz
- M**
- Macedoński (Persa-Tatarzyn) 170
 Machalska Beata 158, 225, 229
 Maciej Korwin, król 93, 94
 Maciej z Bnina 94
 Maciej z Miechowa 92, 95, 224
 Maciejowski Samuel 110, 112, 113, 118
 Maciejowski Stanisław 109
 Madejowa Maria 25, 231
 Majewski Alfred 90, 234
 Maksymilian III Habsburg, arcyksiążę 160
 Malicki Jan 26, 239
 Malinowska Jolanta 107, 115, 116, 234

- Malinowski Mikołaj 18, 60, 73, 145, 152, 221, 226
- Małkowska-Holcerowa Teresa 99, 234
- Małłek Janusz 102, 234
- Maria Ludwika Gonzaga, królowa 178, 182
- Maskiewicz Bogusław Kazimierz 172, 225
- Maskiewicz Samuel 171–173, 225, 229
- Matejko Jan 107, 113, 120–122, 154, 173, 216, 230, 240
- Mazurkiewicz Józef 83, 235
- Medeksza Stefan Franciszek 188–190, 226, 238
- Mejor Mieczysław 56, 235
- Mich Szymon 178–182, 190, 235
- Michałowska Teresa 58, 233
- Mickiewicz Adam 47, 51, 152, 164, 177, 229, 231, 240
- Mikołaj z Michałowa 69
- Mikołaj z Trzelatkowa 41
- Mikołaj z Winiar 22
- Mikołajczyk Marian 34, 235
- Mikuła Maciej 130, 224
- Milewski Dariusz 204, 206, 227, 235
- Millikowski Jan 148, 224, 225, 227, 236
- Mlekodaj Anna 25, 231
- Moniuszko Adam 198, 235
- Mońko Kamil 31, 33, 93, 235
- Morstin Ludwik Hieronim 51
- Mroczek (Mroczo) z Łopuchowa 67–77, 219, 230, 232
- Mrozowicz Wojciech 26, 221, 235
- Mrozowski Przemysław 192, 235
- Mrożkiewicz Jerzy 92, 224
- Mrukówna Julia 7, 13, 28, 39, 44, 53, 67, 73, 80, 90, 91, 222
- Muczkowski Józef 123–134, 235
- Myśliński Kazimierz 83, 85, 235
- N**
- Nagielski Mirosław 178, 237
- Naker Liboriusz 224
- Narkiewicz Mikołaj 186
- Naworski Zbigniew 7, 235
- Nemetius (Niemczyk) Jan 212
- Niesiecki Kasper 205, 206, 213, 222
- Nonert Jan 92
- Nowacki Józef 115, 235
- Nowaczyński Adolf 174, 224
- Nowak-Dłużewski Juliusz 11, 235
- Nowakowski Paweł 71, 231
- Nowoszyński Jan 186
- O**
- Ochmański Władysław 25, 235
- Ocieski Jan 124
- Odachowski Mikołaj 110, 111
- Odlanicki Poczobut Jan Władysław 183–187, 225, 229, 237
- Oleśnicki Zbigniew 54
- Olkusz Wiesław 124, 232
- Opalińska Anna 168, 174
- Opaliński Łukasz 158, 164–172, 174, 201
- Oporinus Johann 20, 224
- Oraczowski Jan 22
- Orzechowski Andrzej 159
- Orzechowski Stanisław 107–110, 112–116, 118, 224, 226, 234
- Orzelski Świętosław 138–141, 143–145, 224, 227

- Ossolińska Anna z Korniaktów 194–196
Ossolińska Katarzyna ze Starołęskich
193–196, 198, 200–202
Ossoliński Jan 53, 54, 65, 238
Ossoliński Jerzy 199
Ossoliński Jerzy, kanclerz koronny, pa-
miętnikarz 172, 173, 224, 229, 230
Ossoliński Józef Maksymilian 61–64,
227, 233,
Ossoliński Mikołaj 193–201, 225
Ossowski Karol 26, 125, 127, 235
Ostrogska Anna, księżna 168, 170, 174
- P**
- Pach Adam 152, 224
Pacuski Kazimierz 41, 46, 236
Padniewski Filip 128, 132
Papée Fryderyk 11, 13–15, 20, 22, 23, 171,
236
Paprocki Bartosz 90, 123, 138, 146, 147, 158,
159, 177, 197, 208, 209, 222, 225, 233, 239
Partyka Józef 96, 225
Pasek Jan Chryzostom 181–183, 225
Pauli Żegota 72, 148–150, 223–225, 227,
236
Pelc Julian 81, 236
Piasecki Paweł 142, 143, 146, 162, 168, 223,
230
Piechota Marek 51, 240
Pieczeń Janusz 85
Piekosiński Franciszek 70, 227
Pielas Jacek 206, 229
Pieniążek Jan 39–47, 51, 238
Pieniążek Mateusz 200, 225
Pieniążek Mikołaj (ojciec Jana), podkomo-
rzy krakowski 29, 43, 44
Pietrzak Maciej 201
Pietrzak Michał 40, 228
Pigoń Stanisław 152, 236
Piller Kornel 117, 228
Piotr z Weszmutowa 22, 23
Piotrkowczyk Andrzej 197, 226
Piotrowski Jan 159, 225
Piotrowski Robert 57, 236
Pisz Wawrzyniec 35, 224
Polak Piotr 128, 130, 131
Polkowski Ignacy 72, 223
Pollak Karol 19, 92, 107, 177, 222, 224
Pollak Roman 159, 182, 221, 225
Poniatowski Ludwik 172
Popiel Sulima Włodzimierz 174
Poprzęcka Maria 173, 236
Praszka zwany Siekierą 129
Primke Robert 93, 236
Prokop Krzysztof Rafał 46, 75, 236
Prokopiades (Prokopowicz) Mikołaj
z Szadka 110, 234
Przeremska Izabela 206
Przyboś Adam 178, 179, 181, 236
Przyklenk Joanna 84, 237
Pszonka Jakub 158, 161, 164, 166, 167, 169–
171, 225, 229
Ptaśnik Jan 11, 14, 15, 237
Putek Józef 26, 28, 30, 32, 33, 237
- R**
- Rabsztyński Jan, zob. Tęczyński Jan, syn
Andrzeja
Rachuba Andrzej 178–180, 182, 183, 190,
191, 225, 237
Raczyński Edward 185, 222
Radoń Stanisław 58, 237

- Radziwiłł Albrecht 178
 Radziwiłł Bogusław 179, 180, 190
 Radziwiłł Janusz 173, 178, 179, 191, 192
 Rafacz Józef 40, 41, 44, 45, 237
 Rafałowicz Ruben 46, 75, 228
 Rak Maciej 25, 231
 Rakoczy Jerzy 180
 Rawicz-Witanowski Michał 42, 237
 Reichl Jan 92
 Rogala Jan 41, 46, 236
 Rogalski Adam 152
 Rogosz Józef 117, 228
 Rosa Wacław 202, 237
 Rott Dariusz 26, 205, 210, 237, 239
 Rożek Michał 79, 233
 Rusinowska Barbara 25, 26, 34–38, 224, 239
 Ryba Janusz 51, 240
 Rydel Lucjan 152
 Rymkiewicz Jarosław Marek 146, 149, 237
 Rzanna-Szczepaniak Ewa 119, 237
 Rzepka Wojciech Ryszard 17, 59, 221
 Rzepnicki Franciszek 75, 226
 Rzewuski Henryk 151, 238
- S**
- Safjan Zbigniew 153, 154, 226
 Sajkowski Alojzy 172, 225
 Salmonowicz Stanisław 11, 98–100, 104, 109–111, 115, 123, 124, 127, 129, 130, 132, 133, 138, 144–149, 237–239
 Sancygniowski Mikołaj 21, 27
 Sapieha Paweł 179–181, 190
 Sarwa Andrzej Juliusz 65, 226
 Sawicki Mariusz 182, 186, 191, 238
- Schaffgotsch Otto von 207
 Schedel Krzysztof 198, 226
 Scherlang Mikołaj 23
 Schilling Jan 107, 110
 Schmidt Władysław 117, 224, 228
 Schultz Daniel 192
 Sereżyński Władysław 189, 226, 238
 Serre Piotr de la 181
 Sęp Szarzyński Mikołaj 134
 Siebeneicher Jakub 20, 28, 43, 61, 74, 85, 92, 99, 114, 132, 141, 157, 223
 Sienkiewicz Henryk 137, 155, 181, 184, 191, 192, 216, 226
 Sikora Franciszek 39, 43, 45, 54, 238
 Sikorski Jerzy 67, 77, 238
 Sirri Bartłomiej 92
 Sirri Stanisław 92
 Skarbek Kruszevska Stanisława 178, 181, 182, 238
 Skarga Piotr 173, 197, 198, 226, 230
 Skowroński Łukasz 151, 238
 Skóra Mikołaj z Gaju 23
 Skrzyńska Jadwiga 27
 Skrzyńska Katarzyna 25–34, 38, 219, 239
 Skrzyński Bożywoj 29
 Skrzyński Włodek, mąż Katarzyny 26–31, 33, 238
 Skrzyński Włodek, syn Katarzyny 30
 Skuczyński Janusz 151, 238
 Słowski Gabriel 126, 127
 Słowacki Juliusz 121, 151, 238
 Słupecka Zbigniewa, żona Łukasza 60
 Słupecki Grot, ojciec Łukasza 53, 54, 62, 65, 231
 Słupecki Jan, syn Łukasza 55, 60

- Słupecki Łukasz 53–66, 84, 219, 220, 227, 241
- Smółucha Janusz 18, 19, 71, 231, 238
- Socha Jan 68, 70, 72–74, 77
- Solikowski Jan Dymitr 142, 222, 234
- Spasowicz Włodzimierz 138, 224
- Sperka Jerzy 71, 89–91, 93–95, 238
- Spytko z Melsztyna 14, 21, 54, 230
- Sroka Stanisław A. 26, 27, 30, 33, 238
- Stachnik Paweł 104, 241
- Stadnicka Anna 161, 165, 172, 174
- Stadnicki Adam 169
- Stadnicki Stanisław 157–176, 194, 220, 229, 236
- Stanisław, św. 98
- Stanisław z Lipia 41
- Stanisław zwany Iwankiem, Rusin 80, 83, 85–87
- Stanisławska Anna 205, 206, 209, 210, 212, 213, 226, 229, 237
- Stankiewicz Jerzy 35, 224
- Starołęski Olbracht 194, 196, 198, 227, 234
- Starowolski Szymon 74, 198, 226, 230
- Stefan Batory, król 136, 140, 142, 146, 148, 149, 151, 153, 154, 158–160, 178, 225, 238
- Stein Jerzy 94
- Stolarczyk Tomasz 203–205, 238
- Stopka Krzysztof 109, 239
- Strykowski Maciej 145, 226
- Strzelimussy (Strzelimusówna) Regina 108, 109, 116, 117
- Stuchlik-Surowiak Beata 25, 26, 29, 30, 100, 123, 146, 197, 209, 233, 239
- Studnicki Gustaw 26, 28, 30, 31, 33, 239
- Syrokomla Władysław 142, 174, 222
- Szafraniec Jan 89
- Szafraniec Krzysztof 91–96, 104, 151
- Szafraniec Piotr (zm. 1398) 90, 96
- Szafraniec Piotr (zm. 1437) 89
- Szafraniec Piotr (zm. 1441) 90
- Szafraniec Piotr (zm. 1456) 91
- Szafraniec Piotr (zm. 1508) 91, 96
- Szafraniec Stanisław 91, 96
- Szarlej Jarosław 23, 24
- Szatek Wawrzyniec 99
- Szczerepa Maciej 93, 236
- Szczotka Stanisław 25, 239
- Szeligowski Tadeusz 119, 237
- Szetla Wawrzyniec 104
- Sznajdermesser Mosze 86, 240
- Szujski Józef 151
- Szwaja Janusz 11, 98, 109, 123, 138, 237–239
- Szymański Józef 81, 239
- Szyborski Wiktor 71, 231
- Szymczak-Maciejczyk Barbara 124, 232
- T**
- Tarnowski Jan 112, 114
- Tazbir Janusz 204, 239
- Tesna Mikołaj (Nicolaus Thesna) 85
- Tesznar Jan 23
- Tęczyński Andrzej 9, 11–24, 27, 104, 231, 233, 236, 239
- Tęczyński Jan, brat Andrzeja 12
- Tęczyński Jan, kasztelan wojnicki 139–143
- Tęczyński Jan, syn Andrzeja 13
- Tłokiński Erazm, zob. Czeczotka Erazm (Rozmus)

- Tomasz z Uniejowa 39, 41–43, 45, 47, 240
 Treпка Nekanda Walerian 124, 170, 224
 Trestka Andrzej z Bobolic 94
 Turkowska Danuta 14, 45, 68, 85, 222, 223
 Turowski Kazimierz Józef 90, 107, 123, 138, 158, 177, 222, 224, 225
 Turski Spytko z Woli 94
- U**
 Ujma Magdalena 137, 139, 142, 143, 145–151, 154, 155, 239
 Ulanowski Bolesław 45, 221
 Ungler Florian 98
 Urban VIII, papież 208, 228
 Urban Waclaw 195, 239
 Uruszczak Waclaw 130, 224
- V**
 Visconti Honorat 208, 228
- W**
 Wagner Arkadiusz 145, 239
 Wajdzik Maciej z Łodygowic 211
 Walecki Waclaw 11, 20, 239
 Walęciuk-Dejneka Beata 9, 234
 Waliszewska Anna 128
 Waltoś Stanisław 11
 Wapowska Katarzyna z Maciejowskich 144
 Wapowski Andrzej 140–145, 149, 153, 154
 Wapowski Bernard 18, 19, 60, 61, 73, 85, 102, 221, 230, 238
 Warszucka Anna 205, 207
 Warszucka Helena z Wiśniowieckich 205–207
 Warszucki Jan Kazimierz 205, 209, 210, 212, 213
 Warszucki Stanisław 203–218, 220, 228, 231
 Wąsowicz Marek 9, 236
 Werdum Ulrich von 204–211, 224, 227, 235, 239
 Węglowski Adam 64, 65, 241
 Wichowa Maria 203, 238
 Wieniarski Antoni 215, 227
 Wierzbowski Stanisław 186, 223
 Wiesiołowski Jacek 72, 75, 226, 228, 240
 Wiewiórka Stanisław z Wronca 89
 Wiklef Jan 91
 Wiktor Jan 119, 221
 Wilkosz Janina 113, 120, 121, 240
 Wilk-Woś Zofia 39, 41–43, 45, 240
 Wiśniowiecki Janusz 207
 Wiśniowiecki Konstanty 207
 Witold Kiejstutowicz, książę 73
 Władysław I Łokietek, król 89
 Władysław II Jagiellończyk, król 101
 Władysław II Jagiełło, król 67, 71, 75, 90, 96, 230, 231, 238
 Władysław III Warneńczyk, król 54
 Włast Piotr 50
 Włodarski Łukasz 46, 240
 Włodarski Maciej 11, 59, 236, 240
 Włodek ze Skrzynna, zob. Skrzyński Włodek, mąż Katarzyny
 Włodkowa Katarzyna, zob. Skrzyńska Katarzyna
 Włodkowic Bartosz z Wierchosławic 73
 Włyński Zygmunt Aleksander 107, 108, 118, 224

- Wojciech, św. 19
 Wojciechowska Beata 56, 240
 Wolff Bolesław Maurycy 138, 141, 142, 146,
 160, 222, 224, 226
 Wolfram Jan 23
 Wollny Mariusz 134, 135, 153, 175, 176, 227
 Wolski Franciszek 123, 128–134, 237
 Wójcicki Kazimierz Władysław 188, 193,
 224
 Wroniszewski Jan 53, 54, 240
 Wyczański Andrzej 113, 240
 Wydra Wiesław 17, 59, 221
 Wyka Kazimierz 47, 50, 51, 225
 Wyleżyński Stefan 206
 Wyleżyński Władysław 206
 Wypiański Stanisław 51
 Wysz Piotr 70–77, 226, 232
- Z**
- Zabierowski Stanisław 151, 152, 240
 Zajadło Jerzy 9, 232
 Zając Jan 51, 240
 Załuski Jan Konrad 186, 223
 Zamoyska Gryzelda 153
 Zamoyski Jan, kanclerz 148, 149, 151, 153,
 154, 159, 160
 Zapolska Gabriela 152
 Zaremba Jan 7, 222
 Zaremska Hanna 79, 82–84, 87, 240
 Zawadzki Piotr 175, 176
 Zbąska ze Stanisławskich Anna, zob. Sta-
 nisławska Anna
- Zborowski Andrzej 144, 149
 Zborowski Jan 148
 Zborowski Juliusz 224
 Zborowski Krzysztof 148, 153, 224, 225,
 227, 236, 237
 Zborowski Piotr, wojewoda krakowski
 125, 160
 Zborowski Samuel 137–155, 157, 159, 160,
 175, 176, 200, 224, 225, 227, 236–240
 Zebrzydowski Mikołaj 162, 164, 173, 225
 Zeidler Kamil 9, 232, 240
 Zieliński Władysław Kornel 86, 240
 Ziemęcki Sambor 161
 Ziomek Jerzy 97, 102, 107, 115, 139, 141,
 142, 240
 Zofia Holszańska, królowa 44
 Zygmunt I Stary, król 18, 60, 97–101, 107,
 113, 118, 160, 221, 229
 Zygmunt II August, król 109, 110, 118, 125,
 132, 136, 138, 141, 142
 Zygmunt III Waza, król 140, 142, 160–
 162, 168, 208
- Ż**
- Żdżarski Augustyn 151
 Żegocianka Regina 174
 Żerek-Kleszcz Hanka 205, 241
 Żeromski Kazimierz, starosta czeczerski
 182
 Żeromski Stefan 152
 Żółkiewski Stanisław 148, 152, 188, 236
 Żuraczka Hanna 127

Sketches on Crime in Old Polish Culture (15th–17th Century)
Between Fact, History, and Literature

Summary

This book explores historical crimes in present-day Poland between the 15th and 17th centuries. The primary sources for examining this topic include Old Polish chronicles, memoirs, and other documents of social life. The main aim of the work is to answer the question about the relationship between historical facts—such as a murder or homicide committed at a specific time against a particular individual by a specific perpetrator or perpetrators—and their later traces in various cultural texts across different eras.

The more spectacular the act, the more numerous the accounts of its commission, and the greater the discrepancies in details and the variety of interpretations. The author aimed to examine the impact of factors such as the time gap between the event and its description, socio-political realities, and the chronicler's personal sympathies and antipathies on the nature of the account and its alignment with historical fact.

Due to their spectacular or extraordinary nature, some Old Polish crimes persist in cultural memory even today, characterised by long-lasting recollection. The researcher, therefore, also refers to contemporary cultural realities, including the Internet. The book comprises fifteen sketches.

The first sketch describes perhaps the most infamous murder in medieval Poland—the killing of Andrzej Tęczyński. Among the sources, alongside *Annals* by Jan Długosz, appears a text familiar to all Polish philologists, *The Poem on the Killing of Andrzej Tęczyński*, which contains the surprising motif of Tęczyński's corpse being abandoned on the town hall stairs, while other sources claim the body was placed inside the town hall.

The second sketch introduces two medieval female bandits, Katarzyna Skrzyńska and Barbara Rusinowska, and references these figures in later literature, including Romantic drama. The activities of these bandits expose a stark contrast between the traditional image of a woman as delicate, virtuous, modest, subordinate to men, devoted to family, and tied to the home, and the bloody profession of a bandit who robs, burns, and kills.

The third sketch presents the murder of Jakub Boglewski in 1466, which, according to some research concepts, inspired Adam Mickiewicz's ballad *Lilies*. A particularly intriguing aspect of this crime is the role of Dorota, the victim's wife, who is described in Długosz's *Annals* merely as a witness to the murder but appears in later sources as the perpetrator.

The fourth sketch discusses the tribulations of Łukasz Ślupecki, whose father was accused of murder, and who himself was allegedly tormented by a demon for his wicked deeds. One online article compared these events to William Friedkin's famous horror film *The Exorcist*.

The fifth sketch recalls two crimes from the early 15th century—a murder and an attempted murder. Both acts were attributed to Mroczek of Łopuchowo. The case involves, among other things, the Teutonic Knights castle in Przezmark, where valuable treasures were allegedly hidden. Whether Mroczek was truly guilty of the crimes remains unknown, as the case sparked numerous controversies from the beginning.

The sixth sketch concerns an executioner who symbolised Old Polish justice. In 1452, in Lublin, an executioner attempted three times to decapitate a condemned man but failed. This story gave rise to numerous legends and tales. The seventh sketch tells the story of Krzysztof Szafraniec, who descended from a distinguished magnate family but became a murderer and bandit. Among his victims were six Kraków merchants heading to a fair in Lublin. For this, he is listed among the so-called raubritters, or robber knights, and according to legend, his headless ghost clad in a black cloak can be encountered at the Pieskowa Skała castle.

The eighth sketch recounts a murder committed in Kraków in the early 16th century by Franciscans against a fellow monk, Alberto Fantini, an Italian sent to Poland to curb moral abuses among the clergy. This crime was spectacular and scandalous, as it involved members of the clergy.

The ninth sketch examines the killing of a Kraków student, which had unexpected consequences—a youth revolt resulting in the departure of more than 6,600 pupils and students from the city—and a wide cultural resonance. This incident was immortalised, among others, in Jan Matejko's painting *The Departure of the Scholars from Kraków Abroad in 1549*.

The tenth sketch describes the profile of a cruel Kraków mayor, Erazm Tłokiński Czczotka, nicknamed "Little Cesare Borgia of Kraków." Despite accusations of murders, thefts, corruption, and immoral behaviour, he managed to remain in the city council for forty years and served three terms as mayor. His actions were particularly shocking and ruthless during a scandalous trial that ended with the death sentence for Franciszek Wolski, a rival in his pursuit of a woman.

The eleventh sketch details the extraordinary life of Samuel Zborowski, an outlaw accused of killing Andrzej Wapowski, a mediator in his dispute with Jan Tęczyński. His life story includes incredible adventures among the Cossacks, culminating in his appointment as a Cossack hetman.

The twelfth sketch focuses on Stanisław Stadnicki, a notorious figure called "the Devil of Łańcut." A key aspect of his biography was a private war with Łukasz Opaliński, which ended with Stadnicki's defeat and the presentation of his severed head to his opponent. Stadnicki ap-

pears frequently in contemporary culture, including in Mariusz Wollny's book *Kacper Ryx and the Tyrant of Hatred*.

The thirteenth sketch explores the disgraceful death of Hetman Wincenty Gosiewski. A man of ambition, entangled in various factions and making questionable political decisions, he clashed with Hetman Janusz Radziwiłł. In 1662, Gosiewski was treacherously abducted and murdered near Ostrynia by his soldiers—a crime unprecedented in the history of the Polish Lithuanian Commonwealth.

The fourteenth sketch deals with the case of uxoricide. It recounts the murder of Mikołaj Ossoliński in 1663, orchestrated by his wife, who could no longer endure his sadism and cruelty. Although she escaped the death penalty, she atoned for her crime by spending the rest of her life in a convent.

The fifteenth sketch focuses on Stanisław Warszycki, a tyrant and sadist who, like Stadnicki, earned the nickname “Devil.” He tormented his wife and subjects and possibly murdered a servant, yet he was remembered as a religious man and a generous benefactor of churches and monasteries. Interestingly, in modern culture, he became the protagonist of a youth novel, appearing as a black dog haunting the Ogrodzieniec castle.

The research for this book involved numerous valuable sources, including Old Polish chronicles, diaries, memoirs, letters, court records, paintings, and literary works from various periods.

Das Verbrechen in der altpolnischen Kultur in Skizzen (15.-17. Jahrhundert) Zwischen Fakten, Geschichte und Literatur

Zusammenfassung

In dem Buch werden alte Verbrechen unter die Lupe genommen, zu denen es im Zeitraum vom 15. bis zum 17. Jahrhundert auf dem Gebiet des heutigen Polens kam. Die Hauptquelle des Wissens über das Thema bieten altpolnische Chroniken, Tagebücher und andere Dokumente des damaligen gesellschaftlichen Lebens. Das grundlegende Ziel der Arbeit besteht darin, eine Antwort auf die Frage nach den wechselseitigen Zusammenhängen zwischen einer historischen Tatsache, d.h. dem zu einem bestimmten Zeitpunkt von einem bzw. mehreren Tätern an einer bestimmten Person begangenen Mord/Totschlag, und deren späteren Spuren in verschiedenen kulturellen Texten aus unterschiedlichen Epochen zu finden.

Je spektakulärer die Tat, desto zahlreicher sind die Zeugnisse ihrer Begehung, aber auch desto größer die Unterschiede zwischen den Einzelheiten und die Vielfalt der Interpretationen. Die Autorin unternahm einen Versuch, die Auswirkungen von Faktoren wie zeitlicher Abstand zwischen dem Ereignis und dessen Schilderung, soziopolitische Gegebenheiten, persönliche Sympathien und Antipathien des Chronisten usw. auf die Art der Übermittlung und den Grad ihrer Übereinstimmung mit den historischen Tatsachen zu untersuchen. Manche altpolnischen Verbrechen wirken aufgrund deren Spektakularität bzw. Einmaligkeit bis heute in der Kultur fort und die Erinnerung an sie hat einen dauerhaften Charakter. Die Forscherin bezieht sich daher ebenfalls auf die zeitgenössische kulturelle Wirklichkeit, unter anderem auf das Internet. Das Buch besteht aus insgesamt fünfzehn Skizzen.

Die erste Skizze stellt den vielleicht berüchtigtsten Mord im mittelalterlichen Polen – die Ermordung von Andrzej Tęczyński, dar. Neben *Roczniki* (dt. *Annalen*) von Jan Długosz kommt hierfür als einer der Quellentexte das allen Polenisten wohl bekannte Gedicht *Wiersz o zabiciu Andrzeja Tęczyńskiego* (dt. *Über die Ermordung von Andrzej Tęczyński*) mit dem überraschenden Motiv der auf der Rathaustrampe aufgefundenen Leiche Tęczyńskis vor, während in anderen Quellen als Ort der Leichenauffindung das Rathausgebäude angegeben wird.

In der zweiten Skizze werden die mittelalterlichen Räuberinnen – Katarzyna Skrzyńska und Barbara Rusinowska, charakterisiert, sowie Hinweise auf diese Figuren in der späteren Literatur, unter anderem im romantischen Drama, gegeben. Das Treiben der beiden Räuberinnen zeigt einen spezifischen Kontrast zwischen dem traditionell etablierten Bild der Frau als eines zarten, tugendhaften, bescheidenen, dem Mann untergeordneten, der Familie ergebenden

und an das Haus gebundenen Wesens und dem blutigen Dasein eines Räubers, der plündert, brandschatzt und mordet.

Die dritte Skizze befasst sich mit dem 1466 an Jakub Boglewski begangenen Mord, der manchen Forschungskonzepten zufolge zur Quelle für die Ballade *Lilie* (dt. *Lilien*) von Adam Mickiewicz geworden ist. Ein sehr interessanter Aspekt des Verbrechens ist dabei die Rolle von Dorota, der Ehefrau des Ermordeten, die in *Roczniki* von Jan Długosz nur als Zeugin des Mordes, in späteren Quellen jedoch als Mörderin dargestellt wird.

Die vierte Skizze thematisiert das abenteuerliche Leben von Łukasz Ślupecki, dessen Vater eines Mordes beschuldigt wurde und der selbst für seine verwerflichen Handlungen durch einen Dämon geplagt werden sollte. In einem Online-Artikel wurden die Ereignisse mit dem bekannten Horrorfilm *Der Exorzist* des Regisseurs William Friedkin verglichen.

Die fünfte Skizze greift zwei Verbrechen aus dem frühen 15. Jahrhundert auf, und zwar einen Mord und einen Mordversuch. Mroczek aus Łopuchowo wurde beider Taten beschuldigt. In dem Fall handelt es sich unter anderem um die Burg des Deutschen Ordens in Preußisch Mark (heute Przeworsk), in der angeblich kostbare Schätze versteckt waren. Ob Mroczek tatsächlich schuldig war, ist bis heute unklar, denn die Sache sorgte von Anfang an für etliche Kontroversen.

Die sechste Skizze betrifft die Person des Henkers, der eine Art Symbol der altpolnischen Gerichtsbarkeit war. Im Jahre 1452 versuchte ein Scharfrichter in Lublin dreimal, einem Verurteilten den Kopf abzuschlagen, was ihm endgültig nicht gelang. Um diese Geschichte ranken sich viele Legenden.

Die siebte Skizze erzählt die Geschichte von Krzysztof Szafraniec, der von einem angesehenen, aus einer reichen Familie stammenden Magnaten zum Mörder und Räuber geworden ist. Er tötete unter anderem sechs Krakauer Kaufleute auf ihrem Weg zu einem Jahrmarkt in Lublin. Aus diesem Grund wird er heute zu den so genannten Raubrittern gezählt und der Legende nach soll sein kopfloser, in einen schwarzen Mantel gehüllter Geist auf der Burg Pieskowa Skała zu sehen sein.

Die achte Skizze berichtet von einem Mord, der Anfang des 16. Jahrhunderts in Krakau von den Franziskanern an ihrem Mitbruder, dem Italiener Alberto Fantini, verübt wurde. Dieser war nach Polen gesandt worden, um die moralischen Missstände unter den Mönchen zu bekämpfen. Dabei handelte es sich um ein spektakuläres und öffentlichkeitswirksames Verbrechen, in welches auch Vertreter kirchlicher Kreise verwickelt waren.

Die neunte Skizze behandelt die Ereignisse im Zusammenhang mit der Ermordung eines Krakauer Studenten, die unerwartete Folgen (eine Jugendrevolte, in deren Folge über sechstausendsechshundert Schüler und Studenten die Stadt verließen) und eine große kulturelle Resonanz hatten. Die Begebenheit wurde u.a. in Jan Matejkos Gemälde *Wyjście żaków*

z Krakowa za grancę w roku 1549 (dt. *Der Exodus der Krakauer Studenten ins Ausland im Jahr 1549*) festgehalten.

In der zehnten Skizze begegnet man dem grausamen Krakauer Bürgermeister Erazm Tłokiński Czeczotka, der auch „kleiner Cesare Borgia von Krakau“ genannt wurde. Trotz Anschuldigungen wegen Morde, Diebstähle, Korruption und unmoralischen Verhaltens gelang es ihm, vierzig Jahre lang dem Stadtrat anzugehören und dreimal das Amt des Bürgermeisters zu bekleiden. Besonders schockierend und rücksichtslos war Czeczotkas Verhalten in Bezug auf den skandalösen Prozess gegen Franciszek Wolski, seinen Rivalen um die Zuneigung einer der Frauen, der mit einem Todesurteil endete.

Die elfte Skizze schildert das außergewöhnliche Schicksal von Samuel Zborowski – einem Geächteten, der aus dem Land fliehen musste, nachdem er des Mordes an Andrzej Wapowski, dem Vermittler in seinem Streit mit Jan Tęczyński, beschuldigt wurde. Die Darstellung des Geächteten geht unter anderem auf seine unglaublichen Abenteuer unter den Kosaken ein, die darin gipfelten, dass er mit der Würde eines Kosaken-Hetmans betraut wurde.

Die zwölfte Skizze handelt von Stanisław Stadnicki, einem grausamen Mann, der den Beinamen „Teufel von Łańcut“ bekam. Ein wichtiger Aspekt seiner Biografie war der Privatkrieg gegen Łukasz Opaliński, der mit Stadnickis Niederlage und der Übergabe seines enthaupteten Kopfes an seinen Gegner endete. Die Figur des „Teufels von Łańcut“ taucht häufig in der zeitgenössischen Kultur auf, unter anderem in Mariusz Wollnys Buch mit dem Titel *Kacper Ryx i tyran nienawistny* (dt. *Kacper Ryx und der gehässige Tyrann*).

Die dreizehnte Skizze ist dem schmachvollen Tod von Hetman Wincenty Gosiewski gewidmet. Gosiewski war ein sehr kontroverser Mann, der sich durch übermäßigen Ehrgeiz auszeichnete, in verschiedene Fraktionen und Parteien verstrickt war, nicht immer korrekte politische Entscheidungen traf und außerdem mit Hetman Janusz Radziwiłł in Konflikt geriet. 1662 wurde Gosiewski in der Nähe von Ostrynia von seinen eigenen Soldaten heimtückisch entführt und ermordet. Der Mord war ein beispielloses Ereignis in der Geschichte Polen-Litauens.

Die vierzehnte Skizze befasst sich mit dem Thema des Gattenmordes. Dabei richtet sich das Augenmerk der Autorin auf die Geschichte von Mikołaj Ossoliński, der 1663 auf Betreiben seiner Frau ermordet wurde, die den Sadismus und die Grausamkeiten vonseiten ihres Mannes nicht mehr ertragen konnte. Die Frau entging zwar der Todesstrafe, musste aber den Rest ihres Lebens in einem Kloster verbringen, um für ihre Tat zu büßen.

Im Mittelpunkt der fünfzehnten Skizze steht das Schicksal von Stanisław Warszzycki – einem grausamen und sadistischen Mann, der wie Stadnicki von seinen Zeitgenossen und der Nachwelt mit dem Beinamen „Teufel“ versehen wurde. Er folterte seine Frau und Untertanen, ermordete mit hoher Wahrscheinlichkeit seine Dienerin und ging gleichzeitig als religiöser Mensch und großzügiger Wohltäter von Kirchen und Klöstern in die Geschichte

ein. Interessanterweise kommt er in der zeitgenössischen Kultur unter anderem als Protagonist eines Jugendbuches vor, in dem er in Gestalt eines schwarzen Hundes, der das Schloss in Ogródzieniec heimsucht, erscheint.

Im Laufe der Arbeit an dem Buch wurden viele wertvolle Quellen untersucht, vor allem alte polnische Chroniken, Tagebücher, Briefe sowie Gerichtsakten, Gemälde und literarische Werke aus verschiedenen Epochen.

Redaktor
Katarzyna Więckowska

Projekt okładki
Tomasz Tomczuk

Na okładce wykorzystano XV-wieczną miniaturę nieznanego autorstwa *The robbers killed passer/Разбойники убивают прохожего* zob. https://pl.m.wikiquote.org/wiki/Plik:Medieval_robbers.jpg

Zdjęcie Autorki, zamieszczone na skrzydełku, pochodzi z jej prywatnego archiwum

Korektor
Adriana Szaforz

Łamanie
Marek Zagniński

Redaktor inicjujący
Marcin Buczyński

Nota copyrightowa obowiązująca do 30.06.2026
Copyright © 2025 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysyamy otwartej nauce. Od 1.07.2026 publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

 <https://orcid.org/0000-0002-2851-6119>
Stuchlik-Surowiak, Beata
Szkice o zbrodni w kulturze staropolskiej
(XV–XVII wiek) : między faktem, historią
a literaturą / Beata Stuchlik-Surowiak.
– Wydanie I. – Katowice : Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego, 2025

<https://doi.org/10.31261/PN.4249>
ISBN 978-83-226-4483-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4484-3
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
ul. Jordana 18, 40-043 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk
volumina.pl Sp. z o.o.
ul. Księcia Witolda 7–9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Ark. druk 165. Ark. wyd. 165. Papier offset 90 g. PN 4249. Cena 49,90 zł (w tym VAT)

Książka stanowi *novum* w dziedzinie badań literaturoznawczych poświęconych kulturze staropolskiej, wpisując się w obecny (głównie w publikacjach anglosaskich) nurt *law and literature*. Beata Stuchlik-Surowiak przeprowadziła w niej badania, uwzględniając zarówno kontekst historyczny, obyczajowy, historycznoliteracki, jak i prawniczy, dzięki czemu analizowane przez nią dramatyczne zdarzenia sprzed wieków zyskują możliwie pełny kształt; istotne przy tym, że Autorka powołuje się w swych analizach na nowo odkryte czy niedawno opublikowane źródła z XV–XVII wieku. [...]. Cennym elementem pracy jest wpisanie bulwersujących niegdyś opinii publiczną zdarzeń w nurt „długiego trwania” – przywołane zostały ważne utwory literackie i różnorodne teksty kultury popularnej od XIX stulecia po dzień dzisiejszy. W *Szkicach o zbrodni w kulturze staropolskiej (XV–XVII wiek)* śląskiej Badaczki harmonijnie łączą się cechy monografii naukowej z najlepszymi wzorami książek o charakterze popularnonaukowym.

*Z recenzji wydawniczej prof. dr. hab. Dariusza Chemperka
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Centrum Badań
Epok Wczesnonowożytnych Uniwersytetu Opolskiego)*

* * *

Temat zbrodni w kulturze staropolskiej stanowi do dziś zagadnienie tylko częściowo rozpoznane. Studia Badaczki niewątpliwie wypełniają lukę w tym zakresie [...]. Metodologia zastosowana w opracowaniu jest oryginalna i nowatorska. Wykorzystanie narzędzi „prawniczych” jako źródła eksplikacji literackich uznać wypada za wartościowe i nieczęste w dotychczasowych badaniach humanistycznych. [...]. Praca adresowana jest do osób zainteresowanych kulturą dawną. Potencjalny krąg odbiorców obejmuje filologów, historyków, antropologów, prawników. Ponadto – z uwagi na popularyzację tematyki mortualnej – może zainteresować czytelników, dla których istotny okazuje się krąg inspiracji współczesnej kultury staropolską obyczajowością.

*Z recenzji wydawniczej prof. dr. hab. Piotra Borka
(Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)*

Cena 49,90 zł (w tym VAT)		Więcej o książce
ISBN 978-83-226-4484-3		
		
9 788322 644843		